

dehinc dudum rex, et postmodum monachus, germanus præfati Aistulfi, sed et alii plures Longobardorum optimates cum eo, eundem Desiderium spernentes, plurimam Transalpium, vel cætera Longobardorum exercituum multitudinem aggregantes, ad dimicandum contra eum profecti sunt.

Ad hæc præfatus Desiderius obnixè præfatum beatissimum pontificem deprecatus est sibi auxilium ferre, quatenus ipsam regalem valeret assumere dignitatem, spondens jurejurando omnem præfati beatissimi pontificis adimplere voluntatem. Insuper et reipublicæ se redditurum professus est civitates quæ remanserant, imo et copiosa daturum munera. Tunc isdem præcipuus Pater, et bonus pastor, inito consilio cum sæpe lato Fulrado venerabili presbytero et abbate, atque consiliario Christianissimi Pippini Francorum regis, misit suum germanum, Paulum scilicet diaconem, atque Christophorum consiliarium, una cum præfato Fulrado, in partes Tusciæ ad prædictum Desiderium. Cum quo loquentes, confestim per scriptam paginam terribili juramento isdem Desiderius cunctam professus est superius annexam sponsonem adimplere. Post hæc vero peracta statim suum missum, id est Stephanum venerabilem presbyterum, cum apostolicis exhortatoriis litteris, præfato Radehiso, vel cunctæ genti Longobardorum, direxit, properans et prædictus Fulradus venerabilis cum

aliquantis Francis in auxilium ipsius Desiderii; sed et plures exercitus Romanorum si necessitas exigeret in ejus disposuit¹ occurri adiutorium. Et suffragantibus prædicti sanctissimi pontificis Deo acceptis precibus, ita omnipotens Dominus disposuit, ut sine ulla animarum periclitatione antefatus Desiderius per jam dicti coangelici papæ² concursum eandem quam ambiebat assumeret regalem dignitatem.

Dum vero hæc agerentur, direxit missum suum sanctissimus pontifex, et abstulit de ipsis civitatibus, quas sæpeditus Desiderius rex reddere promiserat beatissimo eidem papæ, id est, Faventiam, cum castro³ Tiberiano, seu Gabellum, et universum ducatum Ferrariæ in integrum. Et, annuente Deo, rempublicam dilatans, et universam dominicam plebem videlicet, rationales sibi commissas oves, ut bonus pastor, animam suam ponens, omnes ab insidiis eruit inimicorum, cursumque consummans, et omnia utiliter perficiens, Dei vocatione vitam finiens, ad æternam migravit requiem. Qui fecit ordinationem unam per mensem Martium, presbyteros xi, diaconos ii, episcopos per diversa loca numero xx; et cessavit episcopatus⁴ dies xxxv. Sepultus est in basilica beati Petri apostolorum principis vi Calendas Maii, indictione 10. Et cessavit episcopatus ejus diebus xxxii.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., *occurrere.*

² Cod. Luc., *consensum, Racheis vero redit ad monasterium.*

³ Al., *Tiberiaco.*

⁴ Al., *presbyteros duos, diaconos duos, episcopos per diversa loca numero iv.*

⁵ Al., *dies xxii.*

⁶ In al. deest hæc repetitio.

VARIORUM NOTÆ.

Ad hæc præfatus Desiderius, e.c. Aistulpho Longobardorum rege, anno septingentesimo quinquagesimo sexto, mortuo, Stephanus papa, inter Longobardos pro successione excitatos tumultus compressit, et Desiderium Tusciæ ducem ad obtinendum regnum juvit, sancito cum ipso fœdere, ipsique auxilium Francorum impetravit, iis conditionibus, ut civitates quas Aistulphus ad mortem usque contra pactum retinuerat, et quas Pippini donatio complectebatur, Ecclesiæ Romanæ restitueret, ut testatur Anatasius Bibliothecarius. Hæc civitates erant Faven-

tia, Imola et Ferraria, cum earum finibus, Auxinum, Ancona et Humana, cum earum territoriis, et Bononia, ut constat ex litteris Stephani ad Pippinum regem ea de re datis, et per Fulradum abbatem, Georgium episcopum, et Joannem sacellarium, transmissis, quibus cum rogavit ut cum Desiderio, ubi promissa implevisset, amicitiam fœdusque pasciretur. Solum tamen Ferrariæ ducatum Stephanus recepit, Desiderio rege cæteras civitates contra promissa retinente. PAGIUS.

STEPHANI II

ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ ET DECRETA.

(Mansi, Conc. Collect. tom. XII.)

EPISTOLA PRIMA

STEPHANI II AD PIPPINUM REGEM FRANCORUM.

Gratias agit de promissis per Droctegangum abbatem, qui a Pippino missus ad Stephanum papam fuerat, cum is in Franciam venire se velle significasset.

Domino excellentissimo filio Pippino regi Stephanus papa.

Præsens Droctegangus abbas, sacris liminibus

D protectoris tui beati apostolorum principis Petri et nostris obtutibus præsentatus, imposita sibi verba salutationis ac sospitatis exposuit a Deo servatæ atque amantissimæ excellentiæ tuæ. Unde innumeras omnipotenti Deo læti effecti gratias referentes egimus, petentes ejus divinam misericordiam, licet peccatores et indigni, ut pro sua te protegat pietate, excellentissime fili, et multo amplius atque

perfectius suo timore tuum regnum confirmet, et amore apostolico; quatenus et præsentī vita longè feliciter fruaris, et æternæ beatitudinis consors fructu apostolici amoris effici merearis. Etenim præsens Droctegangus, fidelis tuus missus, juxta quod nobis locutus fuit, congruum per eum tunc sublimissimæ bonitati in ore ponentes remisimus responsum: cui et in omnibus credere jubeas, filii, quia in omnibus quæ mandasti, Christo cooperante, salutaria tibi mandavimus. Sed imple dominicum dictum, sicut scriptum est: *Quoniam qui perseveraverit usque in finem salvus erit (Matth. x)*. Ex hoc enim centuplum accipies, et vitam possidebis æternam. Hoc autem petimus, filii, ut dum missos tuos ad nos remittere jusseris cum responsis, hunc Joannem, virum religiosum, cum eis mittere jubeas; fidelis enim tuus est, et prudenter reportat responsa. Bene vale.

EPISTOLA II.

STEPHANI PAPÆ II AD PROCERES FRANCONUM.

Ut ipsius apud Pippinum regem petitioni saveant, eique in suscipienda Ecclesiæ causa operam suam conferant.

Stephanus episcopus servus servorum Dei viris gloriosis nostrisque filiis omnibus ducibus gentis Francorum.

Læta gaudet sancta mater Ecclesia in propectu fidelium filiorum. Propterea et si corpore absentes, spiritu vero præsentēs, gloriosam prudentiam atque dilectionem vestram, sublimissimi filii, ac si præsentialiter amplectentes in osculo pacis, salutamus in Domino, dicentes: *Benefac, Domine, bonis et rectis corde (Psal. cxxiv)*. Quoniam fiduciam habemus quod Deum timetis, et protectorem vestrum beatum Petrum, principem apostolorum, diligitis, et cum tota mentis devotione pro ejus perficienda utilitate in nostra obsecratione cooperatores et adjuutores eritis: pro certo tenentes quod per certamen quod in ejus sanctam Ecclesiam, vestram spiritualem matrem, feceritis, ab ipso principe apostolorum vestra dimittantur peccata, et pro capti cursu laboris centuplum accipiatis de manu Dei, et vitam possideatis æternam. Idcirco obsecramus atque conjuramus vestram sapientissimam charitatem per Deum et per Dominum nostrum Jesum Christum, et diem futurum examinis, in quo omnes pro nostris facinoribus erimus reddituri rationem ante tribunal æterni Judicis, ut nulla interponatur occasio ut non sitis adjuutores ad obtinendum filium nostrum a Deo servatum Pippinum, excellentissimum regem, pro perficienda utilitate fautoris vestri beati apostolorum principis Petri, sicut per præsentem Droctegangum religiosum abbatem, ejusque concomites direximus; quatenus vobis concurrentibus, dum nostra deprecatō fuerit impleta, ipso principe apostolorum, cujus causa est, largiente, vestra deleantur peccata, et ut habet potestatem a Deo concessam, sicut claviger regni colorum vobis aperiat januam, et ad vitam introducat æternam. Sed attendite, filii, et ad participandum hoc quod optavimus studiosius elaborate,

scientes quod si quis declinaverit in aliam partem, ab æternæ beatitudinis hereditate erit alienus. Scriptum quippe est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x)*. *Diligentibus namque Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii)*. Bene valete.

EPISTOLA III.

STEPHANI PAPÆ II AD PIPPINUM, EJUSQUE FILIOS REGES.

Cunctante Aistulpho civitates restituere novisque infestationibus Ecclesiam vexante, regem obtestatur ut opem ferat, et donationem sancto Petro promissam re ipsa implere studeat.

Dominis excellentissimis filiis Pippino regi, et nostro spiritali conpatri, seu Carolo et Carolomanno item regibus, et utrisque patriciis Romanorum, Stephanus papa.

Providi et sapientissimi Salomonis prophetica ita fertur assertio: *Nomen bonum super misericordiam (Eccl. vii)*. Nomen quippe bonum est, fidem, quam quis pollicitus fuerit, immaculato corde et pura conscientia custodire, et operibus implere. Nomen enim bonum est, totis viribus ad exaltationem sanctæ Dei Ecclesiæ, per quam et salus Christianorum existit decertare. Bonum enim inter omnes gentes de vobis exiit nomen, si operibus fuisset impletum. Redemptor namque noster misericors et multum miserator Dominus, illis propitiator existit, quos omnino tota mentis integritate fideles et defensores sanctæ suæ Ecclesiæ cognoverit. Qualis remuneratio aut merces sub cælo existimanda et cœquanda est ad eam, quæ pro defensione Dei Ecclesiæ et domus beati Petri est rependenda? Ideo namque excellentissimam et a Deo protectam bonitatem vestram super turbas populorum et multarum gentium idem Rex regum et Dominus dominantium salvos vos instituit, ut per vos sancta Dei Ecclesia exaltetur. Potuerat namque alio modo, ut illi placitum fuisset, sanctam suam vindicare Ecclesiam, et justitiam sui principis apostolorum exigere; sed quia mentem et conscientiam vestram, a Deo protecte spiritalis compater, et dulcissimi filii, probare voluit, ideo nostram infelicitatem ad vos venire præcipit. Tradidimus enim corpus et animam nostram in magnis laboribus ad viam spatiosam, et longinquam provinciam, valde lisi in vestra fide: per Dei nutum illuc profecti sumus, afflicti in nive et frigore, æstu et aquarum inundatione, atque validis fluminibus, et atrocissimis montibus, seu diversis periculis. Etenim dum vestris mellifluis obtutibus præsentati sumus, omnes causas principis apostolorum in vestris manibus commendavimus, quoniam quidem inspirati a Deo aurem petitionibus nostris accommodare dignati estis, et vos beato Petro polliciti esūs ejus justitiam exigere, et defensionem sanctæ Dei Ecclesiæ procurare, et, ut vere fideles Deo, pura mente pro defensione Dei Ecclesiæ dimicandum properastis. Sed omnipotens Dominus, qui conterit bella ab initio, qui superbos humiliat, et humiles exaltat, illico justitiam beati Petri vestræ bonitati, et omnibus

Christianis demonstravit, et tale præfulgidum miraculum ostendit, quale omnino gloriosum est referendum. Illi enim inimici Dei et sanctæ Ecclesiæ, qui in sua ferocitate confidebant, veloces pedes habentes ad effundendum sanguinem, super brevem numerum populi vestri irruerunt, et ita per manum beati Petri omnipotens Dominus victoriam vobis largiri dignatus est, ut illi, qui innumerabiles existebant, a paucis hominibus fuissent interempti. Et humiliati sunt ipsi inimici beati Petri usque ad terram, et ita timorem et tremorem in illis Dominus immisit per intercessionem beati Petri, ut ad nihilum devenirent. Non enim gladius hominis, sed gladius Dei est qui pugnat. Videns namque suam deceptionem iniquus Aistulphus rex, cum suis a Deo destructis iudicibus, per blandos sermones et suasionem atque sacramenta illuserunt prudentiam vestram, et plus illis falsa dicentibus quam nobis veritatem asserentibus credidistis. Magno namque dolore et tristitia, excellentissimi filii, cor nostrum repletum est, cur minime bonitas vestra nos audire voluit. Omnia denique, quæ per Dei jussionem vobis locuti sumus, veraciter ediximus, et jam patefacta sunt, ut facta ipsa demonstrant. Etenim, sicut primitus Christianitati vestræ ediximus, iniquus Aistulphus rex, ingresso in ejus corde perfido diabolo, omnia quæ per sacramentum beato Petro per vestros missos restituenda promisit, irrita fecit, et nec unius palmi terræ spatium beato Petro reddere voluit. A die enim illo, quo a melliflua bonitate vestra separati sumus, tantum nos affligere et tribulare visus est, quantum non potest os hominis enarrare. In magna namque despectione sanctam Dei Ecclesiam, et nostram humilitatem, et vestros missos habere visus est, quia etiam et ad propriam nostram animam auferendam mala ejus imperatio et submissio facta est. Quid multa dicimus? Tantum nos tribulavit, quia etiam, si dici potest, et ipsi lapides pro nobis flierent. Tamen omnia vester consiliarius Fulradus presbyter et abbas una cum suis sociis, si Deum præ oculis habent, omnia vobis enarrare possunt. Non enim quia jam reddere, ut constituit, propria beati Petri voluit, sed etiam scamatas atque deprædationes, seu devastationes in civitatibus et locis beati Petri facere sua imperatione nec cessavit, nec cessat. Oblitus quippe est Deum qui fecit eum, et fidem Christianam transgressus est. Quomodo ulterius credendus est, sive ipse, sive ejus consentanei, qui tanta in Dei mysteriis sacramenta præbuerunt, et noluerunt conservare? Vere enim omnia vobis prædiximus de ejusdem impii regis mendacio et falsitate; et quemadmodum diximus, manifesta sunt vobis, et perjurium ejus declaratum est. Pro quo peto vos, excellentissimi et a Deo protecti filii, et nimis obsecro, doleat vobis pro sancta Dei Ecclesia, et beati Petri causa; et quod per donationem beato Petro offerendum promisistis, ei possidendum contradere debeatis. Mementote, et semper in vestris præcordiis firmiter tenete quod promisistis eidem A janitori regni cœlorum. Nulla jam vos seducat suasio, aut acceptilatio. Considerate quam fortis existit exactor idem princeps apostolorum beatus Petrus. Videte omnia quæ ei promisistis, et per donationem offerendum polliciti estis, contradere festinate, ut non lugeatis in æternum, et condemnati maneatis in futura vita. Vita enim hujus mundi brevis est, et sicut umbra declinatur, et sicut vestimentum inveterascit. Illam vitam æternam, quam vobis beatus Petrus pro sua causa et justitia promisit, tota mente et integro corde quærite. Decertate bonum opus, quod cœpistis, implere, et quæ per donationem manu vestra confirmastis protectori vestro beato Petro reddere festinate, quoniam scriptum est: *Melius est non vovere, quam vovere, et votum non reddere* (Eccle. v). Sciatis enim, quia sicut chirographum vestram donationem princeps apostolorum firmiter tenet, et necesse est ut ipsum chirographum expleatis; ne dum justus Judex ad judicandum vivos et mortuos et sæculum per ignem advenit, in futuro judicio idem princeps apostolorum idem chirographum demonstrans nullam habere firmitatem, districtas faciatis cum eo rationes. Sed magis explete quod promisistis velociter, ut iterum vitam æternam, quam ab ipso principe apostolorum promissam habetis possideatis. Conjuro vos, excellentissimi et a Deo protecti filii, per Deum omnipotentem, qui continet omnia sua potentia, et per sanctam ejus matrem gloriosam semper virginem Mariam dominam nostram, atque virtutes cœlorum, et per beatos principes apostolorum Petrum et Paulum, atque per tremendum iudicii diem, ubi omnes constrictæ ad reddendum de nostris factis rationem assistere habemus, ubi nulla est ingeniosa excusatio, velociter et sine ullo impedimento, quod beato Petro promisistis per donationem vestram, civitates et loca, atque omnes obsides et captivos, beato Petro reddite, vel omnia quæ ipsa donatio continet, quia ideo vos Dominus per humilitatem meam, mediante beato Petro, unxit in reges, ut per vos sancta sua exaltetur Ecclesia, et princeps apostolorum suam justitiam suscipiat. Magnum desiderium in nostro corde habebamus vestros mellifluous vultus aspicere, et de vestræ jucunditatis lætitia gaudere, juxta quod sapientissimus ait Salomon: *Per vicos et plateas quæsi vi quem dilexit anima mea* (Cant. iii). Et certe quos dileximus, per Dei jussionem invenimus, et quos desideravimus amplexi sumus; pro quo diffusa est super vos benedictio et gratia beati Petri, ut Domini fuit provisio. Quod nullus de vestris parentibus meruit suscipere, vos suscepistis, et princeps apostolorum præ cæteris regibus et gentibus vos suos peculiare faciens, omnes suas causas vobis commisit; et vos reddetis rationem Deo quomodo pro justitia ipsius janitoris regni cœlorum decertaveritis. Cunctus namque noster populus reipublicæ Romanorum magno dolore et amarissimis lacrymis una nobiscum tribulantur pro eo, dum ad tam longam et spatiosam provinciam

properavimus, et præ fatigio (sic) validi itineris caro nostra minuata est; sic vacul et infructuosi sine effectu justitiæ reversi sumus. Attamen nos infelices juxta dominicum præceptum egimus, et omnes causas beati Petri vobis commendavimus; et vobis pertinet hoc, sive ad peccatum, sive ad mercedem. Nam et omnes gentes ita firmiter tenebant quod beatus Petrus nunc per vestrum fortissimum brachium suam percepisset justitiam, et factum non est, et in magno cordis stupore de hoc omnes evenerunt. Sed peto excellentissimam bonitatem vestram, ut vituperium hoc a gentibus auferatis, et omnibus fidem vestram operibus ostendite, eo quod fides, ut scriptum est, sine operibus otiosa est. Cum qua enim fiducia, aut fortitudine, ad expugnandos inimicos vestros pergere potestis, si justitiam beati Petri, ut promisistis et initiastis, non perfeceritis? Si enim ut cœpistis operibus adimpleveritis, eritis semper victores et fortissimi super vestros inimicos; et præsens regnum per multorum annorum spatia cum bona possidebitis fama, et vitam percipietis æternam. Tanto operi direxinus ad vos Willarium reverentissimum et sanctissimum fratrem et coepiscopum et fidelem, qui vobis omnia de nostra tribulatione et causa beati Petri proprio ore enarret; cui in omnibus credere jubeatis, et exitum bonum in causa beati Petri ponere. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA IV.

STEPHANI PAPÆ II AD PIPPINUM REGEM.

Romana urbe ab Aistulpho et Longobardis obsessa, lacrymabiles litteras scribit, quibus opem a Pippino iterum votis omnibus implorat.

Domino excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum, et patricio Romanorum, Stephanus papa.

Quanta luctuosa et amarissima tristitia circumvalati, quantaque anxietate atque angustia coarctati sumus, et quantas, crebrescentibus continuis malis, oculi nostri distillantes profundant lacrymas, credimus quod et ipsa omnium elementorum signenta enarrent. Quis enim harum tribulationum conspexerit non lugeat? Quis auditor harum nobis inhærentium calamitatum non ululet? Quamobrem cujusdam bonæ mulieris Susannæ pudicitia verba loquimur: *Angustia nobis undique, et quid agamus ignoramus* (Daniel, xiii, xiv). O filii excellentissime et Christianissime, utinam omnipotens rerum creator Dominus, quemadmodum priscis temporibus Habacuc illum prophetam ad refocillandum et consolandum Danielem, præcipuum prophetam, abstrusum in leonum lacu, repentino volatu apportatum ab angelo miserat, ita et nunc, si dici potest, ejus misericordissima longanimitas a Deo servatam excellentiam tuam, vel unius horæ momento præsentem fecisset, ad contemplandam ærumnosa et lugubres angustias et tribulationes quas immaniter a Longobardorum gente et eorum nefando rege patimur! Ecce venerunt nobis dies angustiarum, præsto sunt dies fletus et amaritudinis, dies

anxietatis, et gemitus, et doloris; quoniam quod timebamus evenit, et quod verebamus accidit. Pro quo angustiati, afflicti, atque oppressi, et ex omni circumquaque parte circumdati a nequissimo Aistulpho rege et Longobardorum gente, profusis lacrymis, percussoque pectore, cum propheta Dominum deprecantes dicimus: *Adjura nos, Deus salutaris noster, et propter honorem nominis tui libera nos* (Psalm. lxxviii). Et rursus: *Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium nostrum. Domine, judica nocentes nos, et expugna expugnantes nos* (Psalm. xxxiv). Etenim sæpius bonitati tuæ innotescere videmur licet nostras tribulationes, tamen et nunc luctu et gemitu referendum malorum pericula, quæ ab eodem protervo rege passisumus, et ejus gente Longobardorum, magno eorum gente periculo, significandum statuimus. Jam credimus, Christianissime et excellentissime filii et spiritalis compater, omnia nobilitati tuæ esse cognita quomodo pacis fœdera ab impio Aistulpho rege et ejus gente dissipata sunt, et qualiter nihil juxta ut constituit, et per vinculum sacramenti confirmatum est, valuimus impetrare. Et jam quia nullum augmentum nobis factum est, potius autem post desolationem totius nostræ provinciæ, et plura homicidia ab eadem gente perpetrata, etiam quod cum magnis lacrymis et dolore cordis dicimus agnoscas, excellentissime filii et spiritalis compater. In ip-sis Januariis Kalendis cunctus ejusdem Aistulphi Longobardorum regis exercitus e Tusciæ partibus in hanc civitatem Romanam conjunxerunt, et resederunt juxta portam beati Petri, atque beati Pancratii, et Portuensem. Ipse vero Aistulphus cum aliis exercitiibus conjunxit ex alia parte, et sua fixit tentoria juxta portam Salariam et cæteras portas, et nobis direxit dicens: *Aperite mihi portam Salariam et ingrediar civitatem, et tradite mihi pontificem vestrum, et habebō in vobis compassionem; alioquin muros subvertens, uno vos gladio interficiam, et videam qui vos eruere possit de manibus meis.* Sed et Beneventani omnes generaliter in hanc Romanam urbem conjungentes, resederunt juxta portam beati Pauli apostoli, et cæteras istius Romanæ civitatis portas, et omnia extra urbem prædia longe lateque ferro et igni consumpserunt, domos omnes comburentes, pene ad fundamenta destruxerunt. Ecclesias Dei incenderunt, et sacratissimas sanctorum imagines in ignem projicientes suis gladiis consumpserunt; et munera sancta, id est, corpus Domini nostri Jesu Christi, in suis contaminatis vasibus, quos folles vocant, miserunt, et cibo carniū copioso saturati comedebant eadem munera. Velamina altarium, ecclesiarum Dei omnia ornamenta, quod nimis crudele dici est, auferentes, in propriis utilitatibus usi sunt. Servos Dei monachos, qui pro officio divino in monasteriis morabantur, plagis maximis tundentes, plures laniaverunt; et sanctimonialia feminas, atque reclusas, quæ ab infantia et pubertatis tempore pro Dei amore sese clausuræ tradiderunt, abstrabentes cum magna crudelitate, polluerunt, quin etiam et in ipsa conta-

minatione alias interficere nisi sunt. Et omnes domos cultas beati Petri igni combusserunt, vel omnium Romanorum, ut dictum est, domos comburentes extra urbem funditus destruxerunt, et omnia præcilia abstulerunt, et vineas fere ad radices absciderunt, et messes conterentes omnino devoraverunt. Et neque domui sanctæ nostræ ecclesiæ, neque cuiquam in hac Romana urbe commoranti spes remansit vivendi, quia, ut dictum est, omnia ferro et igni consumpserunt, et multos homines interfecerunt. Sed copiosam familiam beati Petri, et omnium Romanorum, tam viros quam mulieres, jugulaverunt, et alios plures captivos duxerunt. Nam et innocentes infantulos a mammillis matrum suarum separantes, ipsosque vi pollutentes, interemerunt ipsi impii Longobardi. Et tanta mala in hac Romana urbe fecerunt quanta certe nec paganae gentes aliquando perpetrarunt; quin etiam, si dici potest, et ipsi lapides nostras desolationes videntes ululant nobiscum. Quinquaginta et quinque dies hanc afflictam Romanam civitatem obsidentes, et ex omni parte circumdantes, prælia fortissima die noctuque cum pessimo furore incessanter contra nos ad muros istius Romanæ urbis commiserunt. Et non deficiebant impugnantes nos, ut auxilii potestati, quod avertat Divinitas, subjiciens omnes uno gladio idem iniquus Aistulphus isterimeret. Ita enim nobis exprobrantes asserebant: Ecce circumdati estis a nobis, et non effugietis manus nostras: veniant nunc Franci, et eruant vos de manibus nostris! Nam et civitatem Narniensem, quam beato Petro tua Christianitas concessit, abstulerunt, et aliquas civitates nostras comprehenderunt. Quamobrem constricti vix potuimus per maximum ingenium marino itinere præsentis nostras litteras, et missos ad tuam excellentissimam Christianitatem dirigere, quas et cum magnis lacrymis scripsimus. Qui etiam probante veritate dicimus, per unamquamque litteram lacrymas sanguine mistas exprimeremus; et utinam præstaret nobis Dominus ut qua hora nostram luctuosam exhortationem legeris, in præsentia tua per omnem litteram sanguine plenæ lacrymæ fluerent! Unde, filii excellentissime, et spiritualis compater, peto te, et tanquam specialiter assistens, provolutus terræ, et tuis vestigiis me prosternens, cum divinis mysteriis conjuro coram Deo vivo et vero, et ejus principe apostolorum beato Petro, ut sub nimia festinatione, et maxima celeritate nobis subvenias ne pereamus, quoniam post Dominum in tuis manibus nostrum omnium Romanorum commisimus animas. Non nos derelinquas, sic non te derelinquat Dominus in omnibus actibus et operibus. Non nos spernas, sic non te sperniat Dominus invocantem ejus potentiam. Non elonges a nobis auxilium tuum, Christianissime filii, et spiritualis compater; sic non elonget Dominus auxilium suum et protectionem a te tuaque gente, dum ingressi fueritis contra inimicos vestros ad dimicandum. Adjura nos, et auxiliare nostri sub magna velocitate, Christianissime; sic adjutorium sumas a Deo omni-

potente, qui te unxit super turbas populorum per institutionem beati Petri in regem. Occurre, occurre, filii, et subveni nobis, antequam gladius inimicorum ad eorum nostrum pertingat. Peto te, ne pereamus, ne quando dicant gentes quæ in omnino orbe terrarum sunt: Ubi est fiducia Romanorum, quam post Dominum in regibus Francorum habebant? Non nos patiaris perire, et ne moreris, aut differas nobis ad solatiandum, nec a tuo nos separes auxilio; sic non sis alienus a regno Dei, et insepatus a tua dulcissima conjugate, excellentissima regina, et spirituali nostra commatre. Non nos amplius anxari, et periclitari, atque in luctu et fletu perseverare permittas, bone excellentissime filii, et spiritualis compater; sic non superveniat tibi luctus de tuis meisque dulcissimis filiis, domno Carolo et Carolomanno excellentissimis regibus et patriciis. Non obdures aurem tuam ad audiendum nos, et ne avertas faciem tuam a nobis, ne confundamur in nostris petitionibus, et ne periclitemur usque in finem; sic non obduret Dominus aurem suam tuas ad exaudiendum preces; et ne avertat faciem suam a te in illo futuri examinis die, quando cum beato Petro, et cæteris suis apostolis, ad judicandum sederit omnem ordinem, omnem sexum, omnemque potestatem humanam, et sæculum per ignem, dicaturque tibi, quod avertat Divinitas: Nescio te, quia non auxiliatus es Dei Ecclesiæ, et defendere minime procurasti ejus peculiarem populum periclitantem. Audi me, filii, audi me, et subveni nobis. Ecce adest tempus salvandi nos; salva nos antequam pereamus, Christianissime rex. Quid enim melius, quidve elegantius, quam periclitantes et in angustia positos salvare? Scriptum quippe est: *Qui salvat, tanquam qui ædificat* (Isai. 1). Hinc enim præcipuus Isaias propheta ait: *Subvenite oppresso*. Omnes enim gentes, quæ circumquaque sunt positæ, et ad vestram per Dei potentiam Francorum fortissimam gentem refugium fecerunt, salvæ factæ sunt. Etsi omnibus gentibus auxilium impertire non differitis, et per vos salvæ efficiuntur, multo amplius sanctam Dei Ecclesiam et ejus populum de inimicorum impugnatione debueratis liberare. O quanta fiducia in nostro inerat corde, quando vestrum mellifluum conspicerem vultum, et in charitatis vinculo sumus alligati atque connexi, in magna quiete et securitate nos permanere! Sed dum a vobis separabamus lucem videre, eruperunt tenebræ, et facta sunt novissima nostra peiora prioribus. Considera, filii, considera, et omnino percogita, per Deum vivum te conjuro, quoniam et nostra et omnes Romanorum populi anima, post Deum et ejus principem apostolorum, in tua a Deo protecta excellentia, et gente Francorum a Deo tibi commissa pendent, quia, ut prælatum est, in gremio tuo nostras commisimus animas; et si perire, quod absit et avertat divina clementia, nos contigerit, perpende, obsecro et omni modo perpensa, in cujus animam respiciat ad peccatum. Certe enim omnino crede, Christianissime, si nobis aliqua evenerit calamitas, quod: hinc

periclitandi, tu de omnibus, a Deo protecte et dilectissime nobis, ante tribunal Dei eris redditurus rationem cum omnibus tuis iudicibus, quoniam, ut prælatum est, nulli alio nisi tantummodo tuæ amantissimæ excellentiæ, vel dulcissimis filiis, et cunctæ genti Francorum per Dei præceptionem, et beati Petri, sanctam Dei Ecclesiam, et nostrum Romanorum Reipublicæ populum, commisimus protegendum. Ecce omnes nostros dolores et anxietates atque angustias tuæ a Deo protectæ bonitati innotuimus. Tu vero, excellentissime fili, et spiritalis compater, age et libera post Dominum in te confugientes, ut fructum bonum afferens in futuri exaninis die merearis dicere: Domine meus, princeps apostolorum beate Petre, ecce ego clientulus tuus, cursum consummans, fidem tibi servans, Ecclesiam a superna clementia tibi commendatam de manibus persecuentium defendens liberavi, et assistens immaculatus coram te, offero tibi pueros quos mihi commisisti de manibus inimicorum eruendos, sospites atque incolumes existentes. Tunc et in præsentī vita regni gubernacula tenens, etiam et in futuro sæculo cum Christo regnans, celestium præmiorum gaudia adipisci merearis; audiens nimirum paternam desiderabilem vocem illam inquentis: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparatum est ab origine mundi (Matth. xxv)*. Incolumem excellentiam tuam superna gratia custodiat.

EMBOLUM.

Magnopere direximus ad vestram Christianissimam excellentiam præsentem nostrum missum Georgium reverentissimum ac sanctissimum fratrem et coepiscopum nostrum, atque Warnebarium religiosum abbatem, missum vestrum, seu Thomaricum et comitem, magnificos item missos nostros, qui vobis nostros omnes dolores, et cunctas desolationes, quas a Longobardorum gente et eorum protervo rege passi sumus et assidue patimur, vobis subtili enarratione, sicut propriis oculis viderunt, viva voce dicere debeant; quibus et in omnibus tanquam nobismetipsis credere jubeat Christianissima excellentia vestra, et nostram liberationem nimis festinanter procurare. Et conjuro te per Deum vivum et verum, a Deo protecte filii et spiritalis compater, ut nequam amplius discredas nostras afflictiones, et nullo modo neglectum ponatis ad liberandum nos, ne, quod absit, si amplius credere distuleris, et neglexeris nos eruendum, nobis, quod avertat Divinitas, irruat calamitas pereundi, et vobis pertineat ad magnum detrimentum, et peccatum atque condemnationem in præsentī et æterna vita, quia vobis animas omnium nostrum Romanorum tradidimus. Sed magis magisque, ut prælatum est, conjuramus te, a Deo servate excellentissime filii et spiritalis compater, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Trinitatem indivisam, ut nostras tribulationes et angustias, atque dolores et desolationes credere jubeatis, sine qualibet ambiguitate, et nobis propter Deum subvenire, et ad liberandum nos de manibus

A Longobardorum inimicorum nostrorum nimis festinanter occurrere digneris, ut fructum offerens copiosum victor, intercedente beato Petro, super omnes barbaras nationes efficiaris, et vitam æternam possideas. Præfatus vero Warnebarius abbas pro amore beati Petri lorica se induens, per murus istius afflictæ Romanæ civitatis die noctuque vigilavit, et pro nostra omnium Romanorum defensione atque liberatione, ut bonus athleta Christi, totis suis viribus decertavit.

EPISTOLA V.

STEPHANI PAPÆ II AD FRANCOS.

Missæ fuit sub nomine Petri apostoli et Stephani ad eosdem pro subsidio contra Longobardos.

B Petrus vocatus apostolus a Jesu Christo Dei vivi Filio, qui ante omnia sæcula cum Patre regnans in unitate Spiritus sancti, in ultimis temporibus pro nostra omnium salute incarnatus et homo factus, nos suo redemit pretioso sanguine, per voluntatem paternæ gloriæ, quemadmodum per sanctos suos destinavit prophetas, in Scripturis sanctis, et per me omnis Dei catholica et apostolica Romana Ecclesia, caput omnium Ecclesiarum Dei, ipsius redemptoris nostri sanguine supra firmam fundata petram, atque ejusdem almæ Ecclesiæ Stephanus præsul, gratia, pax, et virtus ad eruendam eandem sanctam Dei Ecclesiam, et ejus Romanum populum mihi commissum de manibus persecuentium, plenius ministretur a Domino Deo vestro, vobis viris excellentissimis Pippino, Carolo, et Carolomanno tribus regibus, atque sanctissimis episcopis, abbatibus, presbyteris, vel cunctis religiosis monachis, verum etiam ducibus, comitibus, et cunctis generalibus exercitiibus, et populo Franciæ commorantibus.

Ego Petrus apostolus, dum a Christo Dei vivi Filio vocatus sum supernæ clementiæ arbitrio, illuminator ab ejus potentia totius mundi sum præordinatus, ipso Domino Deo nostro confirmante: *Ite, docte omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti (Matth. ii)*; et iterum: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis (Joan. xx)*; et mihi suo exiguo servo et vocato apostolo sigillatim suas commendans *oves; ait: Pasce oves meas, pasce agnos meos (Joan. xxi)*; et rursus: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo clavēs regni cælorum; quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis; et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cælis (Matth. xvi)*. Quamobrem omnes qui meam audientes impleverunt prædicationem, profecto credant sua in hoc mundo Dei præceptione relaxari peccata, et mundi atque sine macula in illam progredientur vitam. Etiam quibus [quia] illuminatio Spiritus sancti in vestris refulsit præfulgidis cordibus, vosque amatores effecti estis sanctæ et unicæ Trinitatis per susceptum evangelicæ prædicationis verbum, profecto in hac apostolica Dei

Romana Ecclesia nobis commissa vestra futuræ re- A
tributionis spes tenetur annexa.

Ideoque ego apostolus Dei Petrus, qui vos adopti-
vos habeo filios, ad defendendum de manibus adver-
sariorum hanc Romanam civitatem, et populum mihi
a Deo commissum, sed et domum, ubi secundum
carnem requiesco, de contaminatione gentium eru-
dam, vestram omnium provocans dilectionem adhor-
tor, et ad liberandam Ecclesiam Dei mihi a divina
potentia commendatam omnino protestans admoneo,
pro eo quod maximas afflictiones et oppressiones a
pessima Longobardorum gente patiuntur. Nequa-
quam aliter teneatis, amantissimi, sed pro certo
confidite, memelipsum tanquam in carne coram vo-
bis vivum assistere, et per hanc adhortationem vali-
dis constringere atque obligare adjurationibus. Quia, B
secundum promissionem quam ab eodem Domino
Deo et Redemptore nostro accepimus, peculiare in-
ter omnes gentes vos omnes Francorum populos ha-
bemus. Itaque protestor et admoneo tanquam in
ænigmatæ, et firma obligatione conjuro vos Christia-
nissimos reges, Pippinum, Carolum, et Caroloman-
num, atque omnes sacerdotes, episcopos, abbates,
presbyteros, vel universos religiosos monachos, et
vel cunctos iudices; item duces, comites, et cun-
ctum Francorum regni populum, et tanquam præ-
sentialiter in carne vivum assistens coram vobis, ego
ego apostolus Dei Petrus, ita firmiter credite vobis
per adhortationis alloqui verbum, quia, etsi carnaliter
desum, spiritualiter autem a vobis non desim. Quo-
niam scriptum est: *Qui suscipit prophetam in nomine
prophetæ, mercedem suscipit (Matth. x).*

Sed et domina nostra Dei genitrix semper virgo
Maria nobiscum vos magnis obligationibus adju-
ratur, atque monet, et jubet, simul etiam et
throne, atque dominationes, vel cunctus cœlestis
militiæ exercitus, nec non et martyres atque confes-
sores Christi, et omnes omnino Deo placentes, et hi
nobiscum adhortantes, et conjurantes protestantur,
quatenus doleat vobis pro civitate ista Romana, no-
bis a Domino Deo commissa, et ovibus dominicis in
ea commorantibus, nec non et pro sancta Dei Eccle-
sia mihi a Domino commendata: defendite atque
liberate eam sub nimia festinatione de manibus
persequentium Longobardorum, nec (quod absit) D
corpus meum, quod pro Domino Jesu Christo tor-
menta perpassum est, et domus mea ubi per Dei
præceptionem requiescit, ab ois contaminetur, et
populus meus peculiaris lanietur amplius, nec truci-
detur ab ipsa Longobardorum gente, qui tanto fla-
gitio perjuri, rei existunt, et transgressores divinarum
Scripturarum probantur. Præstate ergo populo
meo Romano, mihi a Deo commisso, in hac vita fra-
tribus vestris, Domino cooperante, præsidia totis
vestris viribus, ut ego Petrus vocatus Dei apostolus
in hac vita, et in die futuri examinis vobis alterna
impendens patrocinia, in regno Dei lucidissima ac
præclara vobis præparem tabernacula, atque præmia
æternæ retributionis, et infinita paradisi gaudia vo-

bis pollicens ad vicem tribuam, dummodo meum
peculiarem populum, et Romanam meam civitatem,
fratres vestros Romanos de manibus iniquorum
Longobardorum nimis velociter defenderitis.

Currite, per Deum vivum et verum vos adhortor
et protestor. Currite et subvenite, antequam fons
vivus, unde sacriati et renati estis, arescat, antequam
ipsa modica favilla de flagrantissima flamma rema-
nens, de qua vestram lucem cognovistis, exstingua-
tur, antequam mater vestra spiritalis sancta Dei
Ecclesia, in qua vitam speratis accipere æternam,
humilietur, invadatur, et ab impiis violetur atque
contaminetur. Protestor vos, dilectissimi filii mei
adoptivi, per gratiam Spiritus sancti protestor, et
nimis coram Deo terribili, creatore omnium, adhor-
tor atque admoneo ego apostolus Dei Petrus, et una
mecum sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia,
quam mihi Dominus commisit, ne patiamini perire
hanc civitatem Romanam, in qua corpus meum con-
stituit Dominus, quam et mihi commendavit, et
fundamentum fidei constituit: liberate eam, et ejus
Romanum populum, fratres vestros, et acquiram
invadi permittatis a gente Longobardorum. Sic enim
sunt invasæ provinciæ et possessiones vestræ a gen-
tibus quas ignoratis. Non separemini a populo meo
Romano, sic enim non situs alieni aut separati a re-
gno Dei et vita æterna. Quidquid enim poscitis a
me, subveniam vobis, videlicet, et patrocinium im-
pendam. Subvenite populo meo Romano fratribus
vestris, et perfectius decertate, atque firmam impo-
nite [fidem impendite] ad liberandum eos. Nullus
enim accipit coronam, nisi qui legitime decertaverit;
et vos decertate fortiter pro liberatione sanctæ
Dei Ecclesiæ, ne in æternum pereatis.

Conjuro vos (ut præfatum est), dilectissimi, per
Deum vivum, et omnino protestor, minime permit-
tatis hanc civitatem meam Romanam, et in ea ha-
bitantem populum amplius a gente Longobardorum
laniari, ne lanientur et crucientur corpora et animæ
vestræ in æterno atque inextinguibili igni Tartareo
cum diabolo, et ejus pestiferis angelis, et ne disper-
gantur amplius oves domini gregis a Deo commissi,
videlicet populus Romanus, ne vos dispergat et pro-
jiciat Dominus, sicut Israeliticus populus dispersus
est.

Declaratum quippe est quod super omnes gentes
quæ sub cœlo sunt vestra Francorum gens apostolo
Dei Petro prima exstitit [existit]; et ideo Ecclesiam,
quam mihi Dominus tradidit, vobis per manus vica-
rii mei commendavi ad liberandum de manibus ini-
micorum. Firmissime enim tenete quod ego servus
Dei vocatus apostolus omnibus vestris necessitatibus,
cum modo peccati estis, auxiliatus sum, et victo-
riam per Dei virtutem vobis de inimicis vestris tri-
bui, et inante attribuam nihilominus, credite, si ad
liberandum hanc meam civitatem Romanam nimis
celeriter accurretis. Mementote et hoc, quomodo et
inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ, dum contra vos præ-
lium incoeperunt, a vobis, qui parvo numero contra

eos fuistis, prosterni feci. Pro quo decertate hanc meam velociter adimplere admonitionem, ut perfectius mereamini meum auxilium adipisci per gratiam qua: mihi data est a Christo Domino nostro.

Ecce, filii charissimi, prædicans adinonui vos. Si obedieritis velociter, erit vobis pertingens ad magnam mercedem, et meis suffragiis adjuvari, et in præsentī vita omnes vestros inimicos superantes, et longævi existentes, bona terræ comedetis, et æterna procul dubio fruamini vita. Sin autem, quod non credimus, et aliquam posueritis moram aut adinventionem minime velociter hanc nostram ad implendam adhortationem, ad liberandam hanc meam civitatem Romanam, et populum in ea commorantem, sanctam Dei apostolicam Ecclesiam a Domino mihi commissam, simul et ejus præulem, sciatis vos ex auctoritate sanctæ et unicæ Trinitatis per gratiam apostolatus, quæ data est mihi a Christo Domino, vos alienari pro transgressione nostræ adhortationis a regno Dei, et vita æterna. Sed Deus et Dominus noster Jesus Christus, qui nos, suo pretioso sanguine redimens, et lucem perduxit veritatis, nos quoque prædicatores et illuminatores totius mundi constituit, det vobis ea sapere et intelligere, eaque disponere nimis velociter, ut celerius hanc civitatem Romanam, et ejus populum, seu sanctam Dei Ecclesiam mihi a Deo commissam ad eruendum occurratis, quatenus misericorditer, sicut fidelibus suæ potentis, meis pro vobis intervenientibus suffragiis, et in præsentī vita longævus, sospites, et victores conservare jubeat, et venturo in sæculo dona suæ remunerationis faciat multipliciter promereri cum sanctis et electis suis. Bene valeat.

EPISTOLA VI.

STEPHANI PAPÆ II AD PIPPINUM REGEM.

Gratias agit ob urbem liberatam, collatumque in Ecclesiam Romanam beneficium. De Aistulphi regis morte, et Desiderio ejus successore. Orat ut reliquas exarchatus et Pentapolis civitates nondum redditas a Desiderio juxta fidem ab eo datam restitui jubeat. Missa per Georgium episcopum et Joannem sacellarium legatos.

Domino excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum, et patricio Romanorum, Stephanus papa.

Explere lingua, excellentissime filii, non valemus quantum tuo opere, tuæ vita, delectamur. Facta quippe diebus nostris virtute divina miracula vidimus, quod per excellentiam tuam sancta omnium Ecclesiarum Dei mater et caput, fundamentum fidei Christianæ, Romana Ecclesia, quæ valde ab hostium impugnatione periculis impugnationibus lamentatur, magna nunc gaudii soliditate nimirum est translata atque confirmata, et mœrentes Christianorum animæ tuo fortissimo præsidio maxima sunt relevatæ lætitia. Pro quo in vestro opere, et nostra exultatione, libet cum angelis exclamare: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11). Et quia elapso anno, isto in tempore, valde ab hostium depopulosa impugnatione sauciati,

et ultra citraque circumdati affligebamur, nunc autem tuo potentissimo auxilio erepti ab imminentibus periculis, immenso exultamus gaudio, et benedictes nomen Domini cum Psalmographo consona dicimus voce: *Hæc est immutatio dextera Altissimi* (Psal. LXXVI). Et rursum: *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia* (Psal. XXIX). Cujus enim vel saxeam pectus tam benigno opere a tua præclara bonitate peracto, cognitoque, non statim in omnipotentis Dei laudibus, atque in tuæ excellentis amorem mollescat? Hæc me, fateor, excellentissime filii et spiritalis compater, quæ per te mirabiliter facta sunt, sæpe convenientibus ex universo orbe terrarum nationibus dicerè, sæpe cum eis pariter admirari delectat, et extensa voce mellifluæ tuæ excellentis laudes persolvere indeficienter. Hæc me plerumque etiam in momento horarum excitant, inflexibili oculo pro immensa bonitatis tuæ et universæ gentis Francorum sospitate omnipotenti Deo fundere preces. Denique, amantissime, et Deo inspirate, victor, felix, et divina providentia fortissime rex, qualiter beatus Petrus apostolorum princeps tuæ devotionis affectum, quem pro ejus causa decertans adhibuisti, susceperit, ipsa liquido cunctis vita vestra testatur. Scriptum quippe: *Vota justorum placabilia* (Prov. xv). Libet quippe omnino, excellentissime filii, tuæ bonitati magnas gratiarum persolvere laudes, et nomen Domini pro tam maxima benignitate glorificantes exhilarata voce canere: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitans plebem suam, et redemptionem facere cupiens populo suo, suscitavit nobis, Christianissime victor, nostris diebus fortissimum liberatorem.* Quoniam enim aliud quam novum te dixerim Moysen, et præfulgidum asseram David regem? quoniam quemadmodum illi ab oppressionibus Allophytorum populum Dei liberaverunt; ita quoque tu, benedicta a Deo victor, fortissime rex, tuo certamine Ecclesiam Dei, et ejus afflictum populum, ab hostium impugnatione eruere studuisti. *Benedictus es, eximie filii, a Deo excelso qui fecit cælum et terram; et benedictus Deus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt.* Benedicat tibi Dominus pulchritudo justitiæ, et tuos amantissimos natos, meosque spiritalis filios, domnum Carolum et Carolomannum, a Deo institutos reges Francorum, et patricos Romanorum, cum Christianissima eorum matre, excellentissima regina, dulcissimæque conjuge, fidei Dei, spiritali nostra commatre, tueatur, et in omnibus protegat. Dilatet Deus semen vestrum, et benedicat in æternum, atque solum regni fruendum perenniter concedat, et universam gentem Francorum sub vestra ditione permanentem mæsam custodiat. Vale in Domino, rex benignissime, quia per te sanctæ Dei Ecclesiæ inimici humiliati sunt, et magna lætitia ipsa sancta Dei Ecclesia est relevata, et ejus peculiaris populus jucundatur, et per te benedicitur Deus, pro quo et ejus benedictio super te plenius est effusa, gaudium enim uberrimum in universum terrarum orbem intulisti. Magna sunt hæc, et omni-

potentis Dei laudibus tribuenda, sed inter hæc misericordissimi Dei nostri clementiam indesinenter petimus, ut cœlestis sui regni gaudia vobis tribuat vicissitudine. Quapropter cum magna fiducia, tanquam præsentialiter coram tuo mellifluo consistens aspectu, flexis genibus petens peto te, et omnino coram Deo vivo deprecor, ut jubeas firmiter in hoc bono opere, sicut certe confidimus, usque in finem permanere, pro sanctæ Dei Ecclesiæ perfecta exaltatione, et ejus populi deliberatione, et integra securitate; et plenariam justitiam eidem Dei Ecclesiæ tribuere digneris, atque optimum et velocem finem in causa fautoris tui beati Petri adhibere jubeas, ut civitates reliquas, quæ sub unius domini ditione erant connexæ, atque constitutos fines, territoria etiam loca, et saltora, in integro matri tuæ spiritali sanctæ Ecclesiæ restituere præcipias, ut populus Dei, quem a manibus inimicorum redemisti, in magna securitate et delectatione tuo auxilio adjutus vivere valeat; quoniam et filius noster Deo amabilis Fulradus, fidelis vester, omnia conspiciens, satisfactus est, quod nequaquam ipse populus vivere possit extra eorum fines, et territoria atque possessiones, atque civitatibus illis quæ semper cum eis sub unius domini ditione erant connexæ. Peto te, fili, peto te coram Deo vivo, et fortiter conjuro, spiritalis compater, ut in hoc bono opere perfectius maneat, et non hominum blandimentis, aut suasionibus, vel promissionibus, quod absit, faveas, et in aliam, delines partem; sed magis vere timens Deum, omnia quæ beato Petro sub jurejurando promisisti, adimplere jubeas, et sicut cœpisti plenariam justitiam illi impertire. Etenim tyrannus ille sequax diaboli Aistulphus, devorator sanguinum Christianorum, Ecclesiarum Dei destructor, divino ictu percussus est, et in inferni voraginem demersus. In ipsis quippe diebus, quibus ad hanc Romanam urbem devastandam profectus est post annui spatii circulum, ita divino mucrone percussus est, ut profecto in eo tempore quo fidem suam tentans diversa piaculi scelera perpetratus est, in eo et suam impiam finiret vitam. Nunc autem Dei providentia, per manus sui principis apostolorum beati Petri, simul per tuum fortissimum brachium, præcurrente industria Deo amabilis viri Fulradi, tui fidelis, nostri dilecti filii, ordinatus est rex super gentem Longobardorum Desiderius vir mitissimus, et in præsentia ipsius Fulradi sub jurejurando pollicitus est restituendum beato Petro civitates reliquas, Faventiam, Imolam, et Ferrariam, cum earum finibus, simul etiam et saltora, et omnia territoria, nec non et Auximum, Anconam, et Numanam civitates, cum earum territoriis. Et postmodum per Garinodum ducem, et Grimoaldum, nobis reddendum spondit civitatem Bononiam, cum finibus ejus, et in pacis quiete cum eadem Dei Ecclesia et nostro populo semper mansurum professus est, atque fidelem erga a Deo protectum regnum vestrum esse testatus est. Et petiit nos quatenus bonitatem tuam deprecemur, ut cum eo et

A cuncta gente Longobardorum magnam pacis concordiam confirmare jubeas. Nam et Spoletani ducatus generalitas, per manus beati Petri, et tuum fortissimum brachium, constituerunt sibi ducem, et tam ipsi Spoletani, quamque etiam Beneventani, omnes se commendare per nos a Deo servatæ excellentiæ tuæ cupiunt, et imminent anhelantius in hoc deprecando bonitatem tuam. Unde petimus te, excellentissime filii et spiritalis compater, ut si prædictus Desiderius, quemadmodum apopondit, justitiam sanctæ Dei Ecclesiæ, sive reipublicæ Romanorum, beato Petro protectori tuo plenius restituere, et in pacis quiete cum Ecclesia Dei et nostro populo, sicut in pactis a tua bonitate confirmatis continetur, manserit cum universa sua gente, jubeas in id quod petiit tuas a Deo inspiratas aures inclinare. Hoc interea anhelantius, ut nimis velociter eidem Desiderio regi, obtestando, admonendo, etiam et præcipiendo, dirigere jubeas, ut reliquas civitates, loca, et territoria, atque patrimonia, et saltora, in integro sanctæ Ecclesiæ reddere debeat; et tale fundamentum, et optimum in causa ejus imponere jubeas; ut, auxiliante Domino, ipsa sancta Dei Ecclesia secunda maneat in finem sæculi, et plenaria justitia a justo judice Domino Deo nostro, et memoriale nomen tibi in sæcula maneat, ut etiam cunctæ a Christo protectæ genti vestræ Francorum. Inspiratus autem a Deo nimis festinanter causam sanctæ Ecclesiæ perficias, quia sunt aliæ canonicæ causæ, quas perficere debeamus, pertinentes ad magnam regni tui laudem, et magnam animæ tuæ, vel cunctæ gentis Francorum, immensam mercedem. Et hoc obnixè postulamus præcellens bonitatem tuam, ut, inspiratus a Deo, et ejus principe apostolorum beato Petro, ita disponere jubeas de parte Græcorum, ut fides sancta catholica et apostolica per te integra et inconcussa permaneat in æternum, et sancta Dei Ecclesia, sicut et ab aliis, et ab eorum pestifera malitia liberetur, et secunda reddatur, atque omnia proprietatis suæ percipiat; unde pro animæ vestræ salute indefessa luminarium concinnatio Dei Ecclesiis permaneat, et esurios pauperum, egenorum vel peregrinorum nihilominus resecetur, et ad veram saturitatem perveniant. Qualiter autem cum Silentario locuti fueritis, vel quomodo cum tua bonitas absolverit, una cum exemplari litterarum, quas ei dederitis, nos certiores reddite, ut sciamus qualiter in communi concordia agamus, sicut inter nos et Fulradum Deo amabilem constitui. Ipse vero dilectus filius noster Fulradus in omnibus causis juxta tuam præceptionem peregit, et maximas gratias illi egimus pro suo certamine. Qui videlicet ad vos revertens omnia qualiter acta sunt bonitati vestræ intimabit. Præsentibus vero fidelissimos nostros, id est, Georgium reverentissimum ac sanctissimum fratrem et coepiscopum nostrum, atque Joannem regionarium, nostrumque sacellarium, petimus ut, hilariori suscipiens vultu, in omnibus acceptari jubeas, et quicquid nostra vico bonitati tuæ locuti fuerint, eis in omnibus credere digneris, atque cum

effectu causæ et lætabundis nuntiis ad nos remeandas absolvere jubeas. Nam et hoc obsecramus bonitatem tuam, ut nimis celeriter ad nos conjungendum [commigrandum] absolvere præcipias reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Wilebarium. Omnipotens autem Deus in cunctis actibus tuis, excellentissime victor rex, suæ dextræ extensione te protegat, tibi que et præsentis vitæ prospera, et post multorum annorum curricula, gaudia æterna concedat, faciatque cum tua dulcissima conjugē, excellentissima regina, spiritali nostra commatre, et vestris meisque dulcissimis filiis, maximo gaudio jucundari, et regni vestri gubernaculo a Deo vobis concessio perfrui; et qui in præsentī vita regni potestatem tenetis, etiam futuro in sæculo cum Christo in æternum regnetis, promerentes illam dominicam promissionem audire: Venite, benedicti Patris mei (*Matth. xiv*); pro eo quod certamen bonum certastis, cursum consummavistis, fidem servastis, sumite repositas vobis coronas, et accipite regnum vobis ab origine mundi præparatum. Nam et ex hoc præcelsæ et a Deo custoditæ excellentiæ vestræ innotescimus quia petit nobis Optatus religiosus abbas vestri monasterii sancti Benedicti, pro monachis suis, qui cum tuo germano profecti sunt, ut eos absolvere jubeas; sed qualiter tua fuerit voluntas, ita de eis exponere jubeas. Incolumem excellentiam tuam gratia superna custodiat.

EPISTOLA VII

STEPHANI PAPÆ II AD PIPPINUM REGEM, ET CAROLUM AC CAROLOMANNUM.

Ut Aistulfum Longobardorum regem, qui juramentum restituendi civitates et loca sibi donata, violavit, cogant justitiam facere de promissis.

Dominus excellentissimis filiis, Pippino regi, et nostro spiritali compatri, Carolo et Carolomanno item regibus, et utrisque patriis Romanorum Stephanus papa.

Dum regni vestri nomen inter cæteras gentes erga sinceram fidem beati Petri principis apostolorum lucidissime fulserit, valde studendum est ut uade gloriosiores cæteris gentibus in servitio beati Petri vos omnes Christiani asserunt, inde omnipotenti Domino, qui dat salutem regibus pro defensione sanctæ suæ Ecclesiæ, perfectius placeatis, ut fidem quam erga eundem principem apostolorum colitis, adjutricem in omnibus habeatis. Optaveramus quidem, præcellentissimi filii, amplius protelando nostram locutionem dilatare, sed quia pro multis ab iniquo Aistulfo rege Longobardorum nobis ingestis tribulationibus cor nostrum omnino atteritur dolore, et lædet spiritus noster, ideo a multorum sermonum prolixitate declinavimus, et unum quod est necessarium, excellentissimæ Christianitati vestræ innotescere studuimus. A Deo protecte, nosterque spiritalis compater, et vos dulcissimi filii, pro mercede animarumstrararum, quemadmodum misericors Deus noster cœlitus victorias vobis largiri dignatus, justitiam beati Petri, in quantum potuistis, exigere

A studuistis, et per donationis paginam restituendum confirmavit bonitas vestra. Nunc autem, sicuti primus Christianitati vestræ de malitia ipsius impij regis ediximus, ecce jam mendacium et iniqua perversitas, atque ejus perjurium declaratum est. Antiquus quippe humani generis hostis diabolus, ejus perfidum invasit cor, et quæ sub vinculo sacramenti affirmata sunt, irrita facere ausus est. Nec unius enim palmi terræ spatium beato Petro sanctæque Dei Ecclesiæ, vel reipublicæ Romanorum reddere passus est; tanto quippe a die illo, a quo ab invicem separati sumus, nos affligere, et in magna ignominia sanctam Dei Ecclesiam habere conatus est, quanto non possunt hominum linguæ enarrare, quia etiam et ipsi lapides, si dici potest, tribulationem nostram magno ululatu flerent, et ita nos visus est affligere, ut denuo in nobis innovata fuisset infirmitas. Nimis namque lugeo, excellentissimi filii, cur verba nostra infelicitatis non audientes, mendacium plusquam veritatem credere voluistis, illudentes nos et irridentes. Unde et sine effectu justitiæ beati Petri ad proprium ovile et populum nobis commissum sumus reversi. Omnes denique Christiani ita firmiter credebant, quod beatus Petrus princeps apostolorum nunc per vestrum fortissimum brachium suam percepisset justitiam, dum tam maximum ac præfulgidum miraculum vestris felicissimis temporibus demonstravit, talemque vobis immensam victoriam Dominus Deus, et Salvator Jesus Christus, per intercessionem sui principis apostolorum pro defensione sanctæ suæ Ecclesiæ largiri dignatus est. Sed tamen, boni filii, credentes eidem iniquo regi, quod per vinculum sacramenti pollicitus est propria vestra voluntate per donationis paginam beato Petro, sanctæque Dei Ecclesiæ, et reipublicæ, civitates et loca restituenda confirmastis; sed illo oblitus fidem Christianam, et Deum, qui eum nasci præcepit, irrita quæ per sacramentum firmata sunt facere ausus est. Quapropter *Iniquitas in verticem illius descendit (Psal. vii)*. Patefactus quippe est laqueus quem effodit, et in eo pro suo mandato et perjurio incidit. Conjuro vos, filii excellentissimi, et a Deo protecti, per Dominum Deum nostrum, et sanctam ejus gloriosam semperque virginem genitricem Mariam, dominam nostram, omnesque virtutes cœlorum, et per beatum Petrum principem apostolorum, qui vos in reges unxit, ut doleat vobis pro sancta Dei Ecclesia, et juxta donationem quam eidem protectori vestro Domino nostro beato Petro offerre jussistis, omnia reddere et contradere sanctæ Dei Ecclesiæ studeatis, et nequaquam jam ipsius nequissimi regis vel ejus judicium seductoria verba, et illusionis mandata credatis. Ecce enim patefactum est mendacium ejus, ut nequaquam ulterius vires credendi habere possit, sed magis, cognitio ejus iniquo ingenio et iniqua voluntate, ejus fraudantur insidiæ, et quod semel beato Petro polliciti estis, et per donationem vestra manu firmatam, pro mercede animæ, beato Petro reddere et contradere festinate.

Beatus denique Paulus apostolus ait : *Melius est non sapere quam post votum non reddere* (Eccli. v). Etenim nos omnes causas sanctæ Dei Ecclesiæ in vestro gremio commendavimus, et vos reddetis Deo, et beato Petro rationem in die tremendi iudicii, quomodo decertaveritis pro causa ejusdem principis apostolorum, et restituendis ejus civitatibus et locis. Vobis denique, multis jam devolutis temporibus, hoc bonum opus reservatum est, ut per vos exaltetur Ecclesia, et suam princeps apostolorum percipiat justitiam. Nullus meruit de vestris parentibus tale præfulgidum munus, sed vos præelegit, et præcivit Deus ante tempora æterna, sicuti scriptum est : *Quos præcivit, et prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, illos et justificavit* (Rom. viii). Vocati estis; justitiam ipsi principi apostolorum sub nimia festinatione facere studete, quia scriptum est : *Fides ex operibus justificatur* (Jac. ii). De omnibus vero tribulationibus nostris, quas passi sumus, vel denuo patimur, Deo auxiliante Fulradus filius, vester consiliarius, et ejus socii, enarrabunt vobis; et ita agite de causa beati Petri, ut et in hoc victores, favente Domino, existatis, et in futuro, intercedente ipso principe apostolorum beato Petro, gaudia possideatis æterna. Bene valete, excellentissimi filii.

EPISTOLA VIII,

SEU PRÆCEPTUM STEPHANI PAPÆ II.

De hospitali et domo Romæ Fulrado abbati concessa.

Stephanus episcopus servus servorum Dei Fulrado amabili presbytero et abbati.

Potentium desideriis ita nos convenit impertire assensum, ut tamen sequentibus temporibus nullis ecclesiastica utilitas valeat submitti dispendiis. Nam tunc petitorum postulatio congruum videtur suscipere effectum, quando ecclesiastica prædia congrue ordinata ad meliorem fuerint sine dubio statum perducta. Igitur quia petistis a nobis, quatenus hospitale positum infra basilicam beati Petri, juxta sepulcrum beati Leonis papæ, quod tenuit Ratchis monachus, juris ipsius basilicæ beati Petri; nec non et domum positam juxta monasterium beati Martini, cum inferioribus et superioribus suis, cum metatu suo et horticello, quam tenuit Nazarius monachus, juris venerabilis monasterii sancti Stephani cata Galla patricia, vobis ad tempus emissa præceptione concedere deberemus; inclinati precibus vestris, per hujus præcepti seriem superscriptum hospitale, et domum positam, cum inferioribus et superioribus suis, vel omnibus in integro pertinentibus, a præsentis decima indictione, diebus vitæ vestræ vobis concedimus detinendum. Post vero obitum vestrum, utrumque hospitale et domum, ut superius legitur, ad jus superscriptorum piorum locorum, cuius et est proprietas, in integro nihilominus revertantur. Bene valete.

EPISTOLA IX

STEPHANI PAPÆ II AD FULRADUM ABBATEM.

Stephani papæ II ad Fulradum sancti Dionysii abbatem epistola seu bulla, qua plura in monachos Sandionysianos planè nova et inusitata confert, notior est

A quam ut Labbeum latuerit. Dedit illam ex Sirmondi Editione, et quidem opportune, cum sincerior sit præ altera quam Mabillonius in tertio sæculo ordinis sancti Benedicti e Codicibus mss. Benedictinis expressit. Cum tamen de sinceritate ejus ferreat controversia inter doctos et qui ex illis sinceram admittunt, dissideant inter sese utra probator, juvat ex utraque editione Mabillonii et Labbei seu Sirmondi producere.

Editio Sirmondi et Labbei.

Editio Mabillonii.

Stephanus episcopus, servus servorum Dei, Fulrado Deo amabili archipresbytero et abbati venerabilium monasteriorum ab eodem Deo auspice fundatorum, et per seriem omnibus successoribus vicissim abbatibus in perpetuum.

Quoniam semper sunt concedenda quæ rationabilibus congruunt desideris, oportet ut devotio conditoris piæ constructionis oraculi in privilegiis præstandis minime denegetur. Igitur quia postulasti a nobis, dilectissime noster filii, quatenus in provincia Franciæ, ubi et ubi tibi placitum fuerit in diversis locis, sive in his quæ proprietatis tuæ juri pertinent, sive etiam iis quæ per emptionis paginam tibi advenerunt, quamque etiam in rebus parentum tuorum, vel unde tibi contingat, monasteria construendi licentiam tribueremus, ipsaque monasteria, a te fundata, privilegiis sedis apostolicæ munirentur, ut sub jurisdictione sanctæ, cui,

Deo auctore, deservimus, Ecclesiæ constituta nullius alterius Ecclesiæ jurisdictionibus submittantur. Pro qua re piis desideriis faventes, ac nostra auctoritate, id quod exposcitur, effectui mancipamus; et ideo per hanc apostolicam auctoritatem tibi, cui supra, dilecto filio nostro Fulrado, vel cæteris tuis successoribus abbatibus, licentiam et potestatem largientes

Stephanus episcopus, servus servorum Dei, Fulrado Deo amabili presbytero et abbati venerabilium diversorum monasteriorum, Deo auspice, fundatori, et per seriem omnibus successoribus ejus vicissim abbatibus in perpetuum.

Quoniam semper sunt concedenda quæ rationibus optantur congruis, oportet ut devotio conditoris sancti Oraculi in præstandis privilegiis a nobis augeatur. Igitur quia postulasti a nobis, dilectissime nos'er filii, quatenus in regno Franciæ, ubi et ubi tibi placitum fuerit in ruris atque mœnis diversorum locorum, sive in his quæ tuæ proprietatis sunt, in his etiam quæ per emptionis paginam tibi advenerunt, sive in rebus parentum tuorum, vel undecunque tibi advenerint, monasteria construendi licentiam tribueremus, ipsaque monasteria, sicut a te sine refragatione de aliquo iudice vel reclamatore constructa sunt, ita libera sub jure sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo auctore, deservimus, a nobis firmata privilegiorum in futuro permaneant. His igitur quam piis desideriis faventes, ac nostra benedictione id quod petis effectui mancipantes, per hanc apostolicam auctoritatem tibi, cæterisque successoribus tuis abbatibus cœnobii sanctorum martyrum, Dionysii, Rustici, et Eulutherii, li-

Editio Sirmondi et Labbei.
concedimus ædificandi monasteria, ubicunque in Francia provincia volueritis, sive in locis proprietatis vestre, sive etiam in his, quæ per comparationis seriem tibi prædicto filio nostro obvenerunt, ac obvenerint, vel unde unde ad te pervenerunt vel pervenerint.

Et omnem cujuslibet Ecclesiæ episcopum, aut alium quempiam sacerdotem, in præfatis monasteriis ditionem quamlibet habere, præter sedem apostolicam, hac auctoritate prohibemus. Ita ut nullus episcopus, aut alius sacerdos, vel etiam quispiam e laicis, in quocumque contrarietatem eisdem monasteriis inferre

Editio Mabillonii.
centiam et potestatem concedimus ædificandi monasteria ubicunque in Francia regno volueritis, sive in locis proprietatis vestre, sive in his quæ per comparationis seriem, vel concessionem regum, vel parentum vestrorum dono, vel undecunque, vel ubicunque vobis qualibet justo modo obvenerint.

Et quoniam ad preces Chludovii, filii Dagoberti regis, domnus Landericus Parisiacæ urbis episcopus, a sua et omnium successorum potestate desineps, cum consilio suorum canonicorum et fratrum suorum coepiscoporum regionis illius, cœnobium vestrum et omnes ad eum servientes clericos quorumcumque ordinum in prædicto vestri monasterii absolvit, nos etiam idem et habere vobis episcopum, per singulare privilegium, concedimus, qui de vobis ab abbate, vel a fratribus, in monasterio vestro electus, et a fratribus nostris episcopis de illa regione consecratus, illa vestra monasteria a vobis ædificata provideat, et vice nostri nominis ubi et ubi fuerint regat, et prædicationi tam in ipso vestro monasterio quam in sibi subjacentibus deserviat.

Ut autem alicujus Ecclesiæ episcopus vel sacerdos illa monasteria a vobis ædificata aliquo cupiditatis vinculo deceptus invadat, et illi episcopo, quem tu vel successores tui elegerint et ordinare fecerint per invidiam aut per quamlibet occasionem aliquam contradictionem inferat, prohibemus; sed sint reliqua

A. Editio Sirmondi et Labbei.
presumant, nisi tu, Deo amabilis vir, vel successores tui abbates, quempiam forsitan sacerdotum permiseris ad quodlibet opus peragendum, quando ipsa venerabilia loca ædificaveris. Sed et hoc omnino interdiximus, ut nullus episcoporum presumat presbyterum aut diaconem, vel reliquos ordines ecclesiasticos in prædictis monasteriis ordinare, vel missas ibidem celebrare, nisi ille, qui ab abbate in tempore existente fuerit invitatus. Episcopum illum, qui hujusmodi consecrationem sacri ordinis in ipsis cœnobiis constituerit, nullo modo alius cujuslibet ecclesiæ episcopus pro eadem causa condemnare audeat. Sed et tabulas, et chrisma similiter consecrandi vobis licentiam tribuimus. Et hoc beati Petri principis apostolorum auctoritate promulgantes sancimus, ut nullo modo concilium episcoporum et laicorum absque voluntate excellentissimi filii nostri Pippini regis, vel tuæ dilectionis, Deo amabilis vir, te audeat quoquo modo episcopum consecrare.

Et omnes causas tuas vel cœnobii tui, per sedem sacratissimam apostolicam reclamare licentiam habeas, et proprietate tua in omnibus fruaris, dum rationes deducere malueris, una cum misso Francorum ad sedem apostolicam; et interim nullus te condemnet; potius autem, sicut vere sacratissimæ sedis apostolicæ proprius familiaris ab omnibus optimi vigoris honorem percipias, ipsaque venerabilia ædificata a te mo-

Editio Mabillonii.

vestra monasteria sub apostolica ditione, sicut et ipse sanctus locus constitutus est, ad quem ipsa omnia prædicta monasteria pertinere videntur. Hoc autem Christi Dei et Domini nostri, et beati Petri apostolorum principis, et nostra auctoritate promulgantes sancimus, ut ista, quæ dictavimus, ita roborata permaneant, et nemo episcoporum de quacunque Ecclesia presbyterum, vel diaconum ordinare, vel aliud ecclesiasticum ministerium celebrare, vel concilium convocare, in prædictis monasteriis audeat, nisi ille quem abbas illo in tempore existens ad hæc officia peragenda invitaverit.

Tuas autem et tuorum monasteriorum causas, tu, atque tui successores per tempora quæ ventura sunt, ad nostram et apostolicam audientiam reportare et reclamare per nostram præceptionem licentiam habeas, et cum veneris ad nos, vel legatos tuos miseris, nullus interea te vel illos videlicet tuos successores condemnare valeat, vel res tuas quoquo modo invadere præsumat.

Edicto Sironidi et Labbei. nasteria, sub ditione sacratissima sedis beati Petri apostolorum principis confirmata, protectione apostolica in omnibus ut teneantur promulgamus, qualiter profecto, juxta id quod stabilita apostolicis privilegiis consistant, in concessis dotanda permanent.

Constituentes per hujus decreti nostri paginam atque interdicentes omnibus cujuslibet Ecclesie presulibus, vel cujuscunque dignitatis præditis potestate, sub anathematis interpositione, qui eis præsumperit præsentis constituti, a nobis præfatis monasteriis indulti, quolibet modo existere temeror.

Bene valete. IV Kalendas Martias, imperante domno piissimo Constantino, a Deo coronato, magno imperatore, an. 38, post ejus consulatum anno 18, sed Leone majore imperatore ejus filio, anno 4, indictione 10.

EPISTOLA X.

STEPHANI PAPÆ II AD FULRADUM ABBATEM.

Stephanus episcopus servus servorum Dei Fulrado religioso presbytero et abbati nostro dilecto.

Cura nobis atque sollicitudo est summa, religiosa venientibus, et Christi amore ferventes in corde parentibus viris Deo amabilibus digne ad amorem suscepti ornatum apostolici vestimenti concedendum certe creditur et ad laudem sanctæ Dei Ecclesie pertinet, quatenus et si qui ea digne induuntur invitati valeant pro nobis Christo Deo nostro fundere preces, accedere tuos nos instantes bonæ actionis mores, et maximo amore ducti excellentissimi filii nostri Pippini regis declinantes prævidimus tuam nobis dilectam adornare religionem: udonis ac subtularis calceamentum, et super sellam equitanti, inappulum, quæ omnia prædicta tuo

Edicto Mabillonii.

Si quis autem rex, vel episcopus, vel aliquis de potestatibus hujus sæculi, contra istam nostram auctoritatem facere voluerit, et de nostra apostolica auctoritate aliquod fraudare tentaverit, habeat sicut sacrilegus, nec habeat partem neque societatem in regno Christi et Dei, sed sit anathema Marauatha in perpetuum.

Qui autem nostram hanc et apostolicam auctoritatem conservaverit, benedictione cœlesti repleatur a Domino Jesu Christo in sæcula sæculorum.

Bene valete. Datum IV Kal. Martias, imperante domno piissimo Augusto Constantino, a Deo coronato, magno imperatore, anno decimo octavo imperii ejus, sed et Leone majore imperatore ejus filio, anno quarto, indictione decima.

A usque tantum a te fiet. Nos aut ul'omodo post te facturo presbytero redditurum. Imo magis dum obire contigerit, eadem tibi indumenta contineri [columari] decernimus, quatenus hac potius benedictione et honore, die noctuque pro vita et incolumitate filii nostri Pippini regis, et nostra salute Christum Dominum incessanter deprecetis.

EPISTOLA XI.

STEPHANI PAPÆ II AD FULRADUM ABBATEM.

Stephanus episcopus servus servorum Dei Fulrado religioso presbytero, et abbati venerabilis monasterii sancti Christi martyris Dionysii, et per eum in eodem venerabili monasterio in perpetuum.

Cura nobis atque sollicitudo est nimia illis conferre sacerdotalem honorem, qui per omnia religiose casteque vivere ac Deo placere norunt, quatenus et hi quibus dignitas confertur in diem illum terribilem, cum ante divinum judicem astiterint, irreprehensibiles comprobentur, et non, si digni extiterint, de sibi collati sacri honore noxam peccatorum minime incurramus. Itaque nimio ducti amore prædicti honorabilis monasterii protectoris nostri atque fautoris beati Christi martyris Dionysii intus provinciam Franciæ constituti congruum prospeximus apostolica nostra auctoritate ad honorem sacri altaris dignos ordinis, et testimonio bono comprobatos, sex constituere diaconos, qui stolam dalmaticæ decoris induantur, ut si sacrum peragant omni tempore ministerium, quatenus nostris temporibus ob decoratum ordinem diaconatus in præfato venerabili monasterio et nobis mereas accrescat, et nunc pro tali beneficio in posteris temporibus sine dubio nostri nominis indesinenter memoriam ad sacras missas facere non obliviscantur, atque etiam pro impenso beneficio missis sanctæ nostræ Ecclesie euntibus et redeuntibus, in quantum possibilitas erit humanitatis susceptione, in jam fato venerabili monasterio facere non desistant, ut ex hoc et religiosi monachi illie degentes laudem sibi bonam apud hanc sanctam sedem apostolicam acquirant, et apud omnipotentem Dominum Deum et Salvatorem Jesum Christum, et ipsum dominum et auctorem nostrum beatum principem apostolum Petrum, æternam possideant bonitatem. Bene valete

OBSERVATIONES PRÆVIÆ

IN DUAS SUBSEQUENTES EPISTOLAS.

Stephanus II pontificem synodum celebrasse anno sui pontificatus primo, secundo Idus Januarii, ac proinde anno Christi 753, colligitur ex litteris ipsius pontificis, quæ leguntur apud monachum Nonantulanum in Vita sancti Anselmi abbatis Nonantulani, et apud Ughellum, Ital. sacr. tom. II, de episcopis Mutinensibus, n. 10, in quibus hæc exstant Stephani verba: Residentibus nobiscum plurimis episcopis ad beatorum Petri et Pauli apostolorum principum limina synodale communens concilio venit Flavius Aistulphus vir excellentissimus rex Italici regni ad prædictorum apostolorum vestigia, etc. Eorum autem qui huic synodo interfuerunt, præter unum Ravennatem archiepiscopum Sergium, nullus exprimitur. En litteras in hoc concilio datas ex supplemento Mansi, t. I, pag. 601.

JOANNIS DOMINICI MANSI IN HAS LITTERAS STEPHANI II
PAPÆ CENSURA.

Litteras hasce Stephani totumque item sub illo concilio suspectum mihi efficit insolens et a moribus ætatis illius plane abhorrens illarum litterarum præscriptio. Quis enim unquam ex sinceris ætatis ejus documentis audivit illud: *Deservientibus in regno Italico, et patriarchatu Romano?* Nunquam etiam in genuinis Stephani epistolis anni pontificatus ejus ascribuntur; quin potius annis Græcorum imperatorum vel etiam interdum regum Longobardorum epistolæ consignare mos erat. Vix etiam crederetur Aistulphus, qui per hos annos invisum habebat pontificem Romanosque, tantæ fuisse religionis erga sanctum Petrum ut Romam inviserit, et observantem se adeo erga pontificem præbuerit, silente præsertim auctore Pontificalis, qui Stephani gesta diligentissime persequitur.

EPISTOLA XII.

STEPHANI PAPÆ II AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

Stephanus servus servorum Dei omnibus venerabilibus fratribus, et coepiscopis, cunctisque religiosis Christianis Deo deservientibus regno Italico et patriarchatu Romano.

Residentibus nobiscum plurimis episcopis ad beatorum Petri et Pauli apostolorum principum limina, synodale commanente concilio, venit Flavius Aistulphus, vir excellentissimus, rex Italici regni, ad prædictorum apostolorum vestigia, inter cætera quæ contulit dona beati Petri apostoli ecclesiæ, obtulit præceptum unum, in quo continebatur quod ob reverentiam Domini Salvatoris, atque beatæ semper virginis Mariæ, omniumque sanctorum apostolorum construxisset monasterium in territorio Mutinensi, loco nuncupato Nonantula, ipsumque præceptum concessisset viro venerabili nomine Anselmo abbati, et eundem virum Anselmum cum secum haberet, obtulit illum pariter et præceptum supra sacratissimum corpus sancti Petri apostoli, sicque dotavit [donavit] prædictum monasterium sanctæ sedis Romanæ, quam Deo auctore regere cœnimur. Petiit præfatus rex nostram munificentiam, ut corpus sanctissimi papæ Sylvestri cum aliis sanctorum pignoribus eidem Anselmo abbati ad prædictum venerabile monasterium deferre concederemus, et per benedictionem protinus nostris manibus consecrarem ipsum abbatem, et cucula indueremus secundum regulam sancti Benedicti, ejus manibus traderemus simul et baculum pastorem; et pedales ^a secundum ordinem: cujus sanctissimam petitionem hilari vultu quam petebat concessimus. Et quoniam nobiscum aderat sanctissimus confrater noster Sergius sanctæ Ravennatensis Ecclesiæ episcopus, commendavimus ipsum venerabilem abbatem et ejus monasterium sub suo regimine nostra vice gubernandum omni tempore, tantum si ab abbate monasterii fuerit invitatus, et si ei, vel suis successoribus aliqua adversa contigissent a quocunque præsule, maxime ab episcopo

^a Lege pedules, quorum usum ante mille annos abbatibus concessum cum baculo fuisse docet nos Theodorus Cantuariensis archiepiscopus in collectione canonum, ubi agit de ordinatione abbatis per episcopum, qui dat ei baculum et pedules. MURATOR.

A Mutinensis Ecclesiæ, in cujus parochia constat esse constructum, sub sancta Ravennatensi Ecclesia haberet refugium propter terrarum longitudinem, quæ distat a sede. Præcipimus ei etiam ut prædictum sanctum corpus ^b sancti Sylvestri, et alias sanctorum reliquias per se ipsum ad jam dictum cœnobium deserat, et recondat, altariaque simul et ecclesiam nostram apostolica auctoritate consecraret. Robur etiam nostræ sanctæ Romanæ Ecclesiæ eidem sancto loco per apostolicum privilegium contulimus, veluti sanctissimus papa Gregorius plurimis Ecclesiis protulit. Et jussimus huic opusculo subterscribi.

EPISTOLA XIII.

STEPHANI PAPÆ II AD ANSELMUM RELIGIOSUM.

B Stephanus servus servorum Dei S. R. E. apostolicus Anselmo religioso abbati venerabilis monasterii sancti Sylvestri siti Nonantula, territorio Mutinense, et per te in eodem venerabili monasterio in perpetuum.

Quæcunque ad laudem Redemptoris Domini nostri Dei et Salvatoris pertinere noscuntur, et ad stabilitatem venerabilium locorum respiciunt, cum magno sollicitudinis studio nos convenit apostolica et rationali censura procurare, quatenus ex hoc juges eidem propitiatori nostro Domino Deo efficacius persolvi possunt cardinum [Forte, carminum] laudes, et nobis, qui, licet immeriti, divina tamen gratia proveniente, pastoralis regimini curam gerimus, optima in sidereis arcibus remunerationis præmia ascribantur. Igitur quia constat religiositatem tuam nobis detulisse præceptum D. piissimi regis Aistulphi de præfato monasterio, et omnibus ei pertinentibus locis ac possessionibus, atque petiistis ut per nostri apostolici privilegii paginam reconfirmarem; unde nos precibus vestris inclinati hac hora præsentis ^c [Lege 6] indictione in perpetuum supradictum monasterium successorum tuorum abbatum ditione et potestate cum omnibus sibi pertinentibus confirmantes, et irrefragabili jure decernimus permanenda, id est monasterium sancti Sylvestri, quod et Nonantula territorio Mutinense. Quapropter auctoritate beati Petri apostoli, cui a Domino Deo nostro celorum regni claves traditæ sunt, et potestas ligandi, et solvendi cælo terraque concessa est, promulgantes decernimus, et firma stabilitate censura statuimus, ut ipsum venerabile monasterium cum omnibus locis, mansis, fundis, et casalibus, domibus, atque familiis, servis originalibus, simulque rebus, et possessionibus, et frugibus, et decimationibus, nec non aquis, molis, olivetis, vel quidquid in quibuscunque locis habere vel tenere videtur, vel si quid in potestate legaliter donatum, vel largitum fuerit, aut quolibet modo juste evenerit, tenere et possidere sine qualibet controversia perpetuis temporibus valeat, et nulli

^b Et tamen corpus sancti Sylvestri, forsitan ejus partem, Romani contendunt apud se a-servari in ecclesia beatorum Sylvestri et Martini de Montibus. MURATOR.

unquam liceat regum, episcoporum, ducum, vel actorum parvæ vel magnæ personæ in prædicto venerabili monasterio, vel in eis quæ eidem pertinere noscuntur, quocumque modo incumbere, atque invasionem facere, nec quispiam sacerdotum ibidem præsumat accedere, vel missarum solemniam celebrare, et neque episcopus, neque abbas, vel comes, aut quilibet magna parvæque persona, in præfato monasterio vel in ejus cellis aut ecclesiis mansiones facere, aut expensas expetere, aut aliquod per potestatem servitium, præter peregrinos, et hospites, et neque colloquium qualecunque, aut placitum in ipso monasterio, aut in ejus prænominatis cellis tenere quis audeat, nisi ab abbate fuerit invitatus, quatenus hoc, quod ad laudem Dei, et stabilitatem prædicti monasterii statuimus, firma stabilitate permaneat, interdicentes omnino episcopo, in cujus parochia esse videtur supradictum monasterium constitutum, ut nihil contra tenorem præsentis decreti pia postulatione indulti quidpiam attentet, neque ullo modo ejus baptismales ecclesias sibi vindicet, neque ipse, suique successores, præsumant prohibita contingere; sed neque missarum solemniam ibidem persolvere præsumat, nisi ab abbate suprascripti monasterii fuerit invitatus; neque ordinationem sacerdotum quilibet episcoporum in præfato monasterio, vel ejus jure, aut suo clero agere audeat, nisi, ut præfatum est, ab abbate fuerit invitatus; chrismaque, vel quidquid ad sacra mysteria pertinet, si a parte monasterii fuerit postulatum, a quibuscunque prævoluerit præsulibus, concedimus tribuendum. Sed neque decimas unquam dare concedimus, nisi ecclesialis supradicti venerabilis monasterii ad nostram diocesim pertinentibus. Sed et hoc statuimus, et inviolabili sanctione apostolica auctoritate firmamus, ut nullus aliquando in prædicto monasterio de aliis monasteriis, seu quibuscunque ecclesiis atque locis, abbas esse præsumat, neque a quacunque potestate eis introducta; sed cum divina vocatione abbas præfati monasterii pertinerit, et resolutionis tempus advenerit, de propria semper congregatione eligatur abbas qui ab omnium monachorum consensu in eis constituitur ad augmentum, et solertissimam gubernationem eorum, pro Dei amore morantium, monastico ordine militantium; nihilominus hujus nostri pontificis interdictione inhibemus aliquam scripturam, vel confirmationem, de prædicti monasterii rebus, vel de prænominata abbacia quoquo ingenio contra hoc nostrum præceptum petere. Si qua vero scriptura vel petitio impetrata fuerit, vel in reliquo apparuerit, has irritas esse, vacuasque omni robore jubemus. Si quis præterea, quod non credimus, præsumperit hoc nostrum apostolicum privilegii constitutum in aliquo transgredi, aut contemnere, sciat

* De illorum surcariis. Sic restituimus ex his duobus pervetustis Codd. loco surtariis, ac etiam ex Reginone abbate paulo ante reposuimus *tota mente*, loco *nota mente*; quæ ambo legebantur in Editione Conciliorum. Porro vox illa surcarium, ex Glossariis,

A se auctoritate beatorum Petri et Pauli apostolorum principum, et cccviii [F. cccxviii] Patrum anathematis vinculis esse innodatum, et cum diabolo, et ejus atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini nostri Jesu Christi æterni incendii supplicio concremandum deputatum, et e regno Dei penitus segregatum. Porro qui observator et custos exstiterit benedictionis gratiam a misericordiosissimo Domino Deo nostro et vitam perpetuam consequatur.

Scriptum per manum Sergii S. R. E. scrinariarii, indictione 6, mense Januario. Data idibus Januarii per manum Anastasii I, episcopi diocæsanorum sanctæ sedis apostolicæ, anno Deo propitio pontificatus D. Stephani summi pontificis, et universalis papæ in sacratissima sede beati Petri apostoli primo.

B Bene valete.

REVELATIO STEPHANI PAPÆ II.

Cum in Sancti Dionysii monasterio exitiali morbo teneretur, ejusdem sancti martyris beneficio divinitus liberatum fuisse testatus est.

Stephanus episcopus servus servorum Dei.

Sicut nemo se debet jactare de suis meritis, sic non debet opera Dei quæ in illo per suos sanctos fiunt sine suis meritis silentiare, sed prædicare, quia sic angelus admonet Tobiam (Tob. xii). Unde ego pro oppressione sanctæ Ecclesiæ a rege atrocissimo et blasphemio, nec dicendo Aistulpho, ad optimum et sancti Petri fidelem dominum Pippinum Christianissimum regem in Franciam veni, ubi ægrotavi usque ad mortem, et mansi aliquod tempus apud pagum Parisiacum in venerabili monasterio beati martyris Christi Dionysii. Quo cum jam me medici desperarent, fui in oratione in ecclesia ejusdem beati martyris subtus companas, et vidi ante altare bonum pastorem dominum Petrum, et magistrum gentium dominum Paulum et nota mente illos recognovi * de illorum surtariis et ter beatum dominum Dionysium ad dexteram domini Petri, subilem et longiorem, pulchra facie, capillis candidis, colobio indutum candidissimo, purpura clavato, pallio toto purpureo, auro interstellato, et sermocinabantur inter se lætantes. Dixitque bonus pastor dominus Petrus: Hic frater noster postulat sanitatem; et dixit beatus dominus Paulus: Modo sanabitur; et appropinquans misit manum suam ad pectus domini Dionysii amabiliter, respexitque ad dominum Petrum, et dixit dominus Petrus ad Dominum Dionysium hilariter: Tua gratia sanitas est ejus. Et statim beatus Dionysius thuribulum inceusi, et palmam in manu tenens, cum presbytero et diacono qui in parte stabant, venit ad me, et dixit mihi: Pax tecum, frater, noli timere, non morieris, donec ad sedem tuam prospere revertaris. Surge sanus, et hoc altare in honorem Dei et apostolorum ejus Petri

significat tum quoddam tunicæ interioris genus quasi supra carnem indutæ, tum etiam exterioris, ac superioris genus alterum, singulare quidem ac illustre vocatum jam Gallice *cotte d'armes*, vel olim *surcot*, quod dicitur hodie de fœcialibus. PÆTRUS DE LASDÆ

et Pauli, quos videns, dedica, missas gratiarum A agens. Erat enim ibi inextimabilis claritas et suavitas. Mosque sanus gratia Dei factus, volebam implere quod mihi præceptum erat. Et dicebant qui ibi adorant quod dementabar. Quapropter retuli illis [ex ordine], et regi, suisque optimatibus quæ videram, et quomodo sanus fuerim, et implevi quæ jussa sunt mihi [omnia]. Benedictus Deus.

ADDITIONE AD REVELATIONEM STEPHANI PAPÆ II.

In veteri Codice Floriensi de gestis pontificum hæc leguntur :

Hæc papæ sanctissimo Stephano revelatio et memoria ostensa est de consecratione altaris apostolorum Petri et Pauli, quod est situm ante sepulcrum sanctorum Dionysii, Rustici et Eleutherii quinto Kalendas Augusti, qui pro oppressione atrocissimi et nec nominandi Hlaltull Pippinum regem Francorum adiit, et in monasterio sanctorum Dionysii sociorumque ejus infirmus jacuit, sed sanctorum precibus sanitati redditus altare consecravit, et non multo post tempore Pippinum et duos filios ejus Carolum et Carolomanum in reges Francorum apud Ferrarias benedixit et contestatus est, ut nullus nisi de eorum progenie per succedentium temporum curricula in regno Franciæ rex crearetur. Acta sunt hæc anno Incarnationis dominicæ 754.

ALIA ADDITIO AD REVELATIONEM STEPHANI II PAPÆ.

Ex Codicibus ecclesiæ Senonensis et sancti Germani Prætenis.

Gesta sunt hæc a beato Stephano papa divina clementia, adiuvantibus sanctis apostolis Petro et Paulo, per beatissimum martyrem Dionysium hoc anno, qui est ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi 754, v. Kal. Augusti, Deinde mox sequitur in eodem Codd. Quoniam Christi reboratus virtute inter celebrationem consecrationis præfati altaris, et oblationem sacratissimi sacrificii, unxit in reges Francorum, florentissimum regem Pippinum, et duos filios ejus Carolum et Carolomanum, sed et Bertradam

^a Divina providentia ad apostolicam sedem tuendam. Quod primum Clodoveo nuper ad fidem converso Anastasius II papa scripsit, hoc de regis ejusdem posteris Pelagius III papa prædixit, atque concupivit, scribens ad Aunacharium episcopum Antissiodorensis his verbis : Non credimus otiosum, nec sine divina providentiæ administratione dispositum, quod vestri reges Romano imperio in orthodoxæ fidei confessione sint similes, nisi ut huic urbi, ex qua fuerat oriunda, vel universæ Italiæ, finitimos, adjuutoresque præstare, et quod regibus vestris juvandi nos (scilicet papam, et sedem apostolicam) virtus sit data divinitus. Ipsi enim etiam in secundæ regum nostrorum stirpis honorem contestatus est ibi Stephanus II. Ac insuper ipsemet expertus est ob protectionem et donationem Pippini regis, ita ut cæteri pontifices Romani, atque reges Francorum, simul ac invicem secuti fuerint tum illas Anastasii atque Pelagii prænuntiationes, tum Stephani exemplum, nempe illi confugiendo, et acceptando, hi autem protegendo, atque donando ; quodque longe post ab Innocentio II papa inter alios actum est apud reges nostros tertie stirpis adversus Petri Leonis schisma, de quo abbas Saggerius in Vita Ludovici Francorum regis, cognomento Grossi :

conjugem ipsius inclyti regis Pippini indotam cyclobus regis, gratia septiformis Spiritus sancti, in Dei nomine consignavit, atque Francorum proceres apostolica benedictione sanctificans, auctoritate beati Petri sibi a Domino Jesu Christo tradita obligavit, et obtestatus est, ut nunquam de altera stirpe per succedentium temporum curricula, ipsi, vel quique ex eorum progenie orti, regem super se præsumant aliquo modo constituere, nisi de eorum propagine, quos et a divina providentia ad sanctissimam apostolicam sedem tuendam eligere, et per eum, videlicet vicarium sancti Petri, imo Domini nostri Jesu Christi, in potestatem regiam dignata est sublimare, et unctione sacratissima consecrare.

RESPONSA b STEPHANI PAPÆ II.

^B Quæ cum in Francia esset in Carisiaco villa, c Brittanico monasterio dedit ad varia consulta, de quibus fuerat interrogatus, anno Christi 754.

I. — De eo qui, abjecta ancilla, uxorem ingenuam ducit.

In epistola Leonis papæ ad Rusticum Karbouensem episcopum, cap. 5, ita continetur : Ancillam a toro abjicere (31, q. 2), et uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, sed profectus est honestas.

II. — Si alter conjugum debitum reddere non possit.

Si quis se in conjugio copulaverit, et uni eorum contigerit ut debitum reddere non possit, non liceat eos separare, nec pro alia infirmitate, excepto si dæmonii infirmitas, aut lepræ macula supervenerit ; cæterum si ab his duabus infirmitatibus liberi fuerint invicem conjuncti, unus alteri servitium exhibeat.

III. — De eo qui uxorem habet in patria, et in alia regione versatur.

Si quis in aliena patria ancillam dixerit in consortium, postea in propriam reversus ingenuam acceperit, et iterum contigerit, ut ad ipsam qua hæc fuerat patriam revertatur, et illa ancilla quam prius habuit alii viro sociata fuerat, hic talis potest aliam accipere, tamen non illa vivente ingenuam quam in patria propria habuit.

Cum, inquit, Petri Leonis pars, tum parentum suffragio, tum Romanæ nobilitatis præsidio prævaleret, dominus papa Innocentius cum suis Urbem relinquere deliberat. Decedens itaque navali præsidio ad partes Galliarum, tutum et approbatum elegit personæ et Ecclesiæ post Deum defensionis asylum, regnum nobilissimum Francorum, nuntiisque suis ad regem Ludovicum destinatis, et personæ, et ecclesiæ opitulari effugit. PETRUS DE LANDE.

^b Primus edidit P. Jacobus Sirmondus soc. Jes. ex Ms. Laudensi. HARD.

^c Brittanico monasterio. Codex Laudunensis in hoc sic habet : Explicunt quæ dominus papa Stephanus in Carisiaco villa Brittanico monasterio ad interrogata dedit responsa. Brittanicensibus ergo monachis privatim apud Carisiacum data intelligimus. Carisiaci villæ, ubi regium erat palatium ad Isaram fluvium, mentio facta est in Anastasii narratione de Stephani papæ adventu in Franciam. Brittanici vero monasterii situm docet Hincmarus in examine Willeberti episcopi Catalaunensis : Denuntiatus est omnibus locus ordinationis ejus in monasterio quod Britannicus dicitur, in parochia Noviomagensi. JAC. SIRM.

IV. — *Si quis commatrem de baptismo vel confirmatione duxerit.*

Ut nullus habeat commatrem suam spiritalem, tam de fonte sacro quam de confirmatione, neque sibi etiam in nostra parte conjugio sociatam. Quod si conjuncti fuerint, separentur.

V. — *An liceat viro qui uxorem repudiavit aliam ducere.*

Si uxor a viro repudiata fuerit, utrum liceat viro illa vivente aliam ducere, in epistola domni Innocentii papæ directæ ad Exuperium Tolosanum episcopum continetur: Qui interveniente repulio alii se matrimonio copularunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est; qui vero vel uxore vivente, quamvis desociati videantur esse a conjugio, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum ut etiam ex personæ quibus tales conjuncti sunt etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legitur in Evangelio: *Qui dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, machatur (Math. xii)*. Et ideo omnes a communione abstinentur.

VI. — *De virginibus non velatis, si nupserint.*

De his qui, promissam virginitatem transgredientes, matrimonium inierunt, in epistola beati Innocentii papæ directæ Victorio Rothomagensi episcopo, cap. 15, ita continetur: Ex vero (27, q. 1), quæ secundum sacro velamine sunt tectæ, tamen in proposito virginali semper vivere se promiserant, licet velata non sint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvî, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non debet? Nam si apostolus Paulus quæ a proposito viduitatis discesserunt dixerit eas habere damnationem (1 Tim. v), quia primam fidem irritam fecerunt, quanto magis virgines quæ pactionis eam fidem minime servaverunt?

VII. — *De monachis et nonnis, si nuptias iniant.*

De monachis et nonnis de monasterio fugientibus, in concilio Chalcedonensi, cap. 16, ita continetur: Virginem quæ se Deo consecraverit (27, q. 1, *Si quis ergo*), similiter et monachum non licere nuptialia jura contrahere. Quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Conitentibus autem de crevius ut habeat auctoritatem ejusdem loci episcopus humanitatem misericordiamque largiri.

VIII. — *De vidua quæ, suscepto velo, postea nubit.*

De muliere quæ post mortem viri sui velata fuerit aliquantum temporis, et postea virum accipit, in epistola Siricii papæ ad episcopum Himerium Tarraconensem directæ, cap. 5, ita continetur: De his vero qui (33, q. 2), acta pœnitentia, tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos et volutabra redeantes, et militiæ cingulum, et ludicras voluptates,

^a Quod ansulis clausimus, glossæ est, aut e margine in textum a librario tunc intrusum, aut ex proximis canonibus per incuriam translatum, vel certe mutato numero arbitramur, sic esse legem-

et nova conjugia, et illicitos deinceps appetere conebitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt; de quibus, quia jam suffugium non habent pœnitendi, id diximus decernendum, ut sola in Ecclesia fidelibus oratione jungantur, sacræ mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint; a dominicæ autem mensæ convivio segregentur, ut hac saltim districtione correpti, et ipsi se castigent, et alii a talibus retrahantur. Quos tamen, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere cum ad Deum cœperint proficisci, per communionis gratiam volumus sublevari. Quam formam et circa mulieres, quæ se post pœnitentiam talibus pollutionibus devinxerint, servandam esse consentimus. Quæ de re, juxta hujus venerabilis viri sententiam, eandem mulierem, quæ tali nefario conjugio abjecto, monastico habitu copulata est, et in id quod Deo promisit non perduravit, decernimus in monasterium sine mora mittendam, ut illic in sua pœnitentia finiat vitam.

IX. — *Si sanus vir leprosam duxerit uxorem.*

Si sanus vir leprosam duxerit uxorem, ut [F., aut] postmodum ei superveniat lepra, postposita negligentia, tales separentur, ne concepti filii lepræ macula polluantur. Fas namque est ut mundus ad mundam jungatur.

X. — *De eo qui nesciens a quo sit ordinarus missas fecit et baptizavit, tum postea, dimisso officio, uxorem duxit.*

De illo presbytero qui dicit se nescire qui eum benedixit, et tamen aliquantum temporis missas fecit, et baptizavit, postea autem, ipsum officium dimittens, uxorem duxit, hunc vero presbyterum quis ambigat omnino culpabilem, qui sacrilego ausu quod sibi collatum ignorabat uti minime debuit? Pro quo omnimode abjiciendus est, et in monasterium mittendus, ut illic sub digna pœnitentia suam lugendo finiat vitam. Infantes vero illi quos baptizavit, si in nomine sanctæ Trinitatis sunt baptizati, omnimodo probantur baptizati, pro eo quod et laici, si necessitas urget, ut non illi qui baptizandi sunt in æternum pereant, licentia data est in hoc succurrere. Mulier vero illa quam in uxorem sacrilegus ille pseudo-presbyter accepit, si cognovit quia officium presbyteri fungebatur, et ita cum eo juncta est, et illa in monasterio pœnitentiæ submitatur. Si vero ignoranter hoc egit, nulla ei adscribitur culpa.

XI. — *De presbytero qui, cum deesset aqua, periclitantem infantem vino baptizavit.*

Si in vino quis, propterea quod aquam non inveniebat, omnino periclitantem infantem baptizavit, nulla ei exinde adscribitur culpa (^a infantes sic permanceant in ipso baptismo); nam si aqua adfuit præsens, ille presbyter excommunicetur, pœnitentiæ submitatur, quia contra canonum sententiam agere præsumpsit.

^a *Infans autem sic permanceat in ipso baptismo.* Capitulis vero l. XIII et XIV numerus pluralis omnino competit, ut res ipsa loquitur.

XII. — *An liceat aqua concha vel manibus infusa A baptizare.*

Si licet per necessitatem cum concha, aut cum manibus, infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, et sic baptizare. Hoc baptisma, si in nomine sanctæ Trinitatis peractum fuerit, firmiter permanebit, præsertim cum et necessitas exposcit ut ille qui ægritudine detentus est hoc modo renatus particeps Dei regni efficiatur.

XIII. — *De presbytero qui baptizavit nesciens Symbolum, nec Orationem Dominicam, nec psalmos, et an ipse ordinatus esset.*

De illo presbytero qui baptizavit, tamen nec Symbolum, nec Orationem Dominicam, nec psalmos tenet, nec scit si episcopus eum benedixit, hic primum omnium dignitatem, qua illicita uti præsumpsit, amittens, sub districta pœnitentia et in monasterium mittatur, et, omnibus diebus vitæ suæ plangens quod incongrue egit, degat vita monastica. Infantes vero quos baptizavit, si in nomine sanctæ Trinitatis baptizati sunt, in hoc baptismo permaneant.

XIV. — *De presbytero qui baptismi formulæ quædam adjecit, et nescit utrum episcopus fuerit, qui eum ordinavit.*

De illo presbytero qui baptizavit isto modo sic rustice: In nomine Patris mergo, et Filii mergo, et Spiritus sancti mergo, et ipse presbyter nescit si episcopus fuit qui eum benedixit, hic, qui ordinationem suam ignorat, omnino abjiciendus est, et sub arcta pœnitentia in monasterio mittendus, ut omnibus diebus vitæ suæ in luctu et fletu sub monastico habitu conversetur. Infantes vero illi quos baptizavit, licet rustice, quia in nomine sanctæ Trinitatis sunt baptizati, in eo permaneant baptismo.

XV. — *De episcopis accusatis et condemnatis.*

De episcopo accusato in concilio Antiocheno, cap. 45, ita continetur: Si quis episcopus (6, q. 4) de certis criminibus accusatus condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provinciæ, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium episcoporum provinciæ manere sententiam.

XVI. — *De presbyteris et diaconis accusatis.*

De presbyteris vel diaconibus accusatis in concilio Carthaginesi, cap. 20, ita continetur: Si autem presbyteri (15, q. 7) aut diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis cum proprio episcopo legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est, una secum in presbyteri nomine sex, in diaconi tres, ipsorum causam discutiant, eadem dierum et dilationum, et discussionis personarum inter accusatores et eos qui accusantur, forma servata; reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci cognoscat et finiatur.

XVII. — *De presbytero cujus crimen quod ante ordinationem admiserat innotuit.*

De presbytero qui in culpam criminalem incidit, et peccatum ejus publicatum est, in concilio Neocæsariensi, cap. 9, ita continetur: Presbyter si præ-

occupatus corporali peccato provehatur (15, q. 1, qui admisit), et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti. Quod si de se non fuerit confessus, et argui manifeste nequiverit, potestatis suæ judicio relinquatur.

XVIII. — *De coma clericis aut monachis non laxanda.*

Ut nullus clericus aut monachus comam laxare præsumat, aut anathema sit.

XIX. — *De femina quæ alteri nupsit, cum ejus vir in aliena provincia falso mortuus putaretur.*

De separata a marito, si vir ejus in aliena provincia vivere putabatur, in epistola beati Leonis papæ directa ad Nicetam Aquileiensem episcopum ita continetur: Cum ergo per bellicam cladem (34, q. 4), et per gravissimos hostilitatis incursum, ita quædam dicatis divisa esse conjugia, ut abductis in captivitatem viris, feminæ eorum remanserint destitutæ, quæ viros proprios, aut interemptos putarint, aut nunquam a dominatione crediderint liberandos, et aliorum conjugium solitudine [sollicitudine] cogente transierint; cumque nunc statu rerum, auxiliante Domino, in meliora converso, nonnulli eorum qui putabantur periisse remeaverint, merito charitas tua videtur ambigere quid de mulieribus quæ aliis junctæ sunt viris a nobis debeat ordinari. Sed quis novimus scriptum, quod a Deo jungitur mulier Deo (Prov. xix), et iterum præceptum agnovimus ut quod Deus junxit homo non separet (Matth. xix), necesse est ut legitimarum fœdera nuptiarum redintegranda credamus, et, remotis malis quæ hostilitas intulit, unicuique id quod legitime habuit reformetur, omnique studio procurandum est ut recipiat unusquisque quod proprium est. Nec tamen culpabilis judicetur, et tanquam alieni juris pervasor habeatur, qui personam ejus mariti, qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant in jus alienum transire potuerunt, et tamen plenum justitiæ est ut eisdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis, vel in agris, aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum, ut quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur? Et ideo si viri post longam captivitatem reversi ita in dilectione suarum conjugum perseverant, ut eas cupiant in suum redire consortium, omittendum est et inculpabile judicandum quod necessitas intulit, et restituendum est quod fides poscit. Si autem aliquæ mulieres ita posteriorum virorum amore sunt captæ, ut malint his coherere quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notandæ, ita ut etiam ecclesiastica communione priventur, quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerint, ostendentes sibi pro sua inconludentia placuisse quod justa remissio potuit explere. Redeant ergo ad suum statum voluntaria redintegra-

sione conjugia, neque ullo modo ad opprobrium A suos nolunt impiæ sunt habendæ, ita illæ quæ in malæ voluntatis trahant quod conditio necessitatis affectum ex Deo initum redeunt, merito sunt laudabiles judicandæ.

ANNO DOMINI DCCLVIII.

S. PIRMINIUS

ABBAS.

NOTITIA IN S. PIRMINIUM ABBATEM.

(Galland. Bibl. Patr. tom. XIII.)

Pirminium abbatem fuisse ex titulo sui libelli satis constat; chorepiscopum etiam fuisse ex conjectura suspicantur eruditi. Obiit anno 758, ut Mabillonius docet, et ex eo Historia literaria Galliæ (Tom. IV, pag. 125). Quare typographicum sphalma videtur in Fabricium irrepsisse, apud quem, decennio serius ejus mors consignatur. Pirminii libellus *De singulis libris canonicis* inter analecta Mabillonii primum prodiit, a quo et nos inde accepimus. In eo tametsi barbare exarato, multa leguntur quibus dogmata catholica et ecclesiasticæ consuetudines confirmari illustrarivo possint. De eo plura non constant. Et iis tamen fuisse videtur qui ab esu sanguinis vel sporticini abstinendum ducebant: quare et in illum ejusque sequaces calamum strinxisse videatur Evantius, dum ait: *In quibusdam Cesarangustæ partibus reperisse vos asseritis Christianos necdum eruditos*

paginibus sacris..... qui dicunt immundum fœri hominem alicujus animalis sanguinem comedentem. Certe Pirminius doctrinam suam maxime ex Actis apostolorum confirmare studet, quod testimonium præsertim diluere nititur Evantius. Cæterum chorepiscopum illum saltem fuisse conjiciunt ex ipso phrasi suæ orationis, locum nemo, quod sciam, hactenus indicavit. In Cesarangustana tamen diœcesi si quis ponat propter Evantii auctoritatem, rem fortasse haud improbabilem affirmabit: cui etiam astipulantur voces *Karagios* et *Karakares*, quæ suo adhuc tempore apud Hispanos in usu fuisse docet Phileasus. Fatendum tamen et in Galliis et in Hispaniis invaluisse eas superstitiones de quibus queritur Pirminius, quocum suo loco adnotavimus conferendum Berardum in Cann. Gratiani (Can. 16, c. 26, q. 7).

SANCTI PIRMINII

ABBATIS

DE SINGULIS LIBRIS CANONICIS SCARAPSUS^a.

(Galland. Bibl. Patr. tom. XIII.)

Fratres charissimi, Spiritus sanctus per prophetas, sacerdotes et Levitas et omnes doctores Ecclesiæ catholicæ admonet dicens: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo peccata eorum.* Et iterum: *Si non annuntiaveris iniquitatem suam, ipse in peccatis suis morietur, sanguinem ejus de manu tua requiram.* Et Dominus in Evangelio ait: *Euntes in mundo universo, prædicat*

Evangelium. Et vos, fratres, qui ad ecclesiam convenitis, Dominus per prophetam dicit: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Et iterum: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Et Dominus in Evangelio: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam, dicit Dominus.* Petimus ergo, charissimi, charitatem vestram, ut quæ pro salute vestra dicuntur, attentius

^a Hoc est, collectio. Scaræ enim barbaræ Latinitati sonat milites cogere.